

บทที่ 3

ลักษณะการแต่งวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาว ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในบทนี้จะกล่าวถึงลักษณะการแต่งของวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว 2 ด้าน คือ

- 3.1 ด้านรูปแบบ
- 3.2 ด้านกลวิธีการประพันธ์

3.1 ด้านรูปแบบ

ในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นสมัยที่นิยมใช้กลอนเพลงยาวแต่งวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ กันอย่างแพร่หลาย เช่น วรรณกรรมยอพระเกียรติ วรรณกรรมนิราศ วรรณกรรมบันทึกเหตุการณ์ รวมทั้งวรรณกรรมคำสอนด้วย ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นช่วงที่กลอนเพลงยาวเจริญถึงขีดสุด (สมเด็จพระปรมหาราช 2513 : (19)) คือมีระเบียบแบบแผนและมีความไพเราะที่สุด อย่างไรก็ตาม ก่อนที่กลอนเพลงยาวจะมีแบบแผนที่แน่นอนและไพเราะดังที่กล่าวนี้ ก็มีการพัฒนามาโดยตลอด และกลอนเพลงยาวที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนสมัยรัชกาลที่ 3 ปรากฏว่ามีได้เป็นแบบแผนเดียวกันทั้งหมด เรื่องรูปแบบของกลอนเพลงยาวจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ผู้วิจัยขอแบ่งเป็น 3 หัวข้อ คือ

3.1.1 รูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3

3.1.2 พัฒนาการของกลอนเพลงยาว

3.1.3 ลักษณะเฉพาะของกลอนเพลงยาวที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3

3.1.1 รูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3

รูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 ผู้วิจัยสำรวจพบว่ามียู่ 2 ประเภท คือ

/3.1.1.1 รูปแบบคำประพันธ์ที่เป็นกลอนเพลงยาวล้วน ๆ

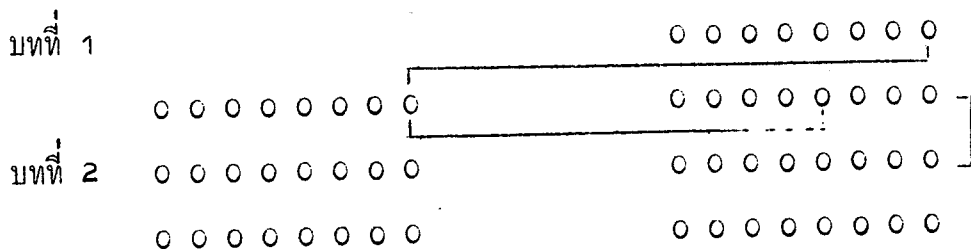
3.1.1.2 รูปแบบคำประพันธ์ที่เป็นกลอนเพลงยาวและมี

โคลงสี่สุภาพต่อท้าย

3.1.1.1 รูปแบบคำประพันธ์ที่เป็นกลอนเพลงยาวล้วน ๆ

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวที่มีรูปแบบคำประพันธ์เป็นกลอนเพลงยาวล้วน ๆ มีจำนวน 5 เรื่อง คือ เพลงยาวถวายโอวาท สุภาษิตสอนชายหญิง ปรมัตถ์คำกลอน โอวาทกระสत्रीและสุภามิตติศรญาณ มีลักษณะดังที่พระยาอุปกิตศิลปสาร (2514 : 370-371) ได้อธิบายลักษณะของกลอนเพลงยาวไว้ว่า มีข้อบังคับอย่างเดียวกับกลอนแปด แต่ให้ขึ้นต้นด้วยวรรครับคือวรรคท้ายของบาทเอก ส่วนคำลงท้ายนั้น ให้ลงคำ "เออ" ในท้ายบาทโท และในวรรคหนึ่ง ๆ นั้นโดยมากใช้ 8 คำหรือ 9 คำเป็นพื้น

กลอนเพลงยาวจึงมีแผนผังดังนี้

3.1.1.2 รูปแบบคำประพันธ์ที่เป็นกลอนเพลงยาว และมี

โคลงสี่สุภาพต่อท้าย

โคลงสี่สุภาพที่ต่อท้ายในวรรณกรรมคำสอนประเภทนี้ คือ โคลงสี่สุภาพ
ชนิดธรรมดา และโคลงสี่สุภาพที่เป็นโคลงกระทู้ ตำแหน่งที่โคลงสี่สุภาพปรากฏ
มักอยู่ตอนท้ายเรื่อง รูปแบบคำประพันธ์เช่นนี้มีในวรรณกรรมคำสอน 3 เรื่องคือ
ให้โอวาท ทศะสอนบุตร และเพลงยาวเจ้าพระ

เรื่องให้โอวาท เมื่อจบส่วนที่เป็นเนื้อหาคำสอนที่แต่งด้วยกลอนเพลง
ยาวแล้ว มีโคลงสี่สุภาพต่อท้ายเรื่องต่างหากอีก 8 บท มีใจความกล่าววาทะไว้
เพื่อเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย คือให้เว้นจากความชั่วต่าง ๆ ให้ประพฤติ
เพื่อเป็นการปฐทางไปสู่ที่สุคติและไม่ต้องมีการเกิดอีก ขอให้ปราณูทั้งหลายจงอย่า
เยาะเย้ยคำกลอนที่แต่ง หากคำใดไม่ดึกก็ต่อเติมได้ตามชอบใจ นอกจากนี้ยังบอก
ที่มาของเรื่อง นามผู้แต่ง วันเวลาที่แต่งได้จบเรื่อง และจำนวนคำกลอน รวมทั้ง
จำนวนโคลงที่ปรากฏอยู่ในเรื่องนี้ด้วย

เรื่องทศะสอนบุตร เมื่อจบส่วนที่เป็นเนื้อหาคำสอนซึ่งแต่งด้วยกลอน
เพลงยาวแล้ว ก็มีโคลงสี่สุภาพต่อท้ายเรื่องต่างหากอีก 23 บท ใจความของ
โคลงสี่สุภาพ 5 บทแรก บอกประวัติของเรื่อง คือ วันเดือนปีที่แต่งจบเรื่อง นาม
ผู้แต่ง และจุดมุ่งหมายในการแต่งว่าเป็นกลอนสุภาพสำหรับสอนทาส พยายาม
แต่งตามสำนวนโวหารที่ได้รู้มา และแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนว่าตัวผู้แต่งยังหนุ่ม
อยู่ ไม่มีความชำนาญในเชิงกลอน จึงขอเชิญวีช่วยแก้ไข นอกจากนี้ผู้แต่งก็ขอ
ฝากเรื่องนี้ไว้กับเทวดา ขอให้เรื่องคงอยู่ตลอดกาลนาน ต่อจากนั้นตั้งแต่โคลง
บทที่ 6 จนถึงบทที่ 23 เป็นโคลงที่นำมาจากโคลงโลกนิติ โดยโคลงบทที่ 8, 10,
12, 22 และ 23 เป็นการคัดลอกมาจากโคลงโลกนิติโดยตรงทุกคำ ส่วนบทอื่นมี
การเปลี่ยนแปลงบางคำ

ตัวอย่างโคลงโลกนิตินิทที่ 86 ทศะสอนบุตรได้คัดมาไว้ในบทที่ 8
โดยไม่ได้ดัดแปลงแก้ไข

รักกันอยู่ขอมฟ้า	เขาเขียว
เสมออยู่หอแห่งเดียว	รวมทอง
ซังกันบแลเหฺลียว	ตุาคอ กัณนา
เหมือนขอบฟามาปอง	ป่าไมมายัง

(จันทน์, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 175)

(ประชุมโคลงโลกนิติ 2513 : 62)

ตัวอย่างโคลงโลกนิติบทที่ 7 ซึ่งทุกตะสอมนุตรยกมาไว้ในโคลงบทที่ 11 โดยดัดแปลงแก้ไขคำที่ 3 ของบาทที่ 3 เพียงคำเดียว

ยางขาวขนเรียบรอย	คูตี
ภายนอกหมคไสลี	เปรียบฝ้าย
กินสัควุเสปลามี่	ชีวิต
แจกเซนชนชาติร้าย	นอกนั้นนวลงาม

(ประชุมโคลงโลกนิติ 2513 : 7)

ยางขาวขนเรียบรอย	คูตี
ภายนอกหมคไสลี	เปรียบฝ้าย
กินสัควุปุลามี่	ชีวิต
แจกเซนชนชาติร้าย	นอกนั้นนวลงาม

(จันทน์, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 176)

บางบทเปลี่ยนแปลงหลายคำ ดังเช่นโคลงโลกนิติบทที่ 220 ซึ่งทุกตะสอมนุตรนำมาไว้ในโคลงบทที่ 21

แม่น้ำคุงคเคี้ยว	ควรรู
เหล็กคคทำเคี้ยวรอน	ไรเขา
ไมกระดูกกระทำทอน	ทุกที่ กงนา
คนคคคังคูกุเหนา	บคองการงาน ฯ

(ประชุมโคลงโลกนิติ 2513 : 141)

แม่น้ำคุดคีเยว
เหล็กคุดคีเยวرون
ไม่กระพุดกระทำทอน
คนคุดคังคุดหนนา

ควรรุจ
ไรชวาว
ถูที่ กงนา
บของกรางงนา

(จันทน, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 178)

ส่วนเรื่องเพลงยาวเจ้าพระ ซึ่งมีวิธีการแต่งเป็นตอนสั้น ๆ 14 ตอน และตอนที่ 1, 11 และ 14 เป็นเนื้อหาคำสอนนั้นก็ยังมียโคลงสี่สุภาพที่เป็นโคลงกระทู้ต่อท้ายตอนที่ 1 และ 11 เช่น กระทู้อของโคลงตอนที่ 1 คือ ฟัง เรียน เพียร รัฎฎกระทู้อของโคลงตอนที่ 11 คือ อย่า ร้อน ฝุ่น คลาย ส่วนตอนที่ 14 ไม่มีโคลงต่อท้าย

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้นนอกจากจะใช้ลักษณะคำประพันธ์ประเภทกลอนเพลงยาวแต่งตลอดทั้งเรื่อง ยังมีบางเรื่องใช้คำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพแต่งต่อท้ายต่างหากอีก นั่นคือใช้โคลงสี่สุภาพชนิดธรรมดาและโคลงสี่สุภาพที่เป็นโคลงกระทู้อ (ไม่ปรากฏใช้คำประพันธ์ประเภทอื่น) ส่วนเนื้อความในโคลงที่ต่อท้ายเรื่องนี้ มักเป็นการบอกประวัติของเรื่อง การกล่าวย้าคำสอน และการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนของกวี

3.1.2 พัฒนาการของกลอนเพลงยาว

เมื่อเอ่ยคำว่า "กลอนเพลงยาว" ย่อมเป็นที่เข้าใจของคนทั่วไป 2 ประการ คือ ความหมายในคำรูปแบบและความหมายในคำเนื้อหาคำรูปแบบ หมายถึงลักษณะคำประพันธ์ชนิดหนึ่งที่มีรูปแบบเหมือนกับกลอนแปด เพียงแต่ขึ้นต้นด้วยวรรคครบและลงท้ายด้วยคำว่า "เออย" ประการหนึ่ง ในคำเนื้อหามีหมายถึงหนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อให้เป็นจดหมายลือรักของชายหญิงหรือใช้เป็นหนังสือรำพันสาวทเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรัก เช่น พรรณนาความรักที่มีต่อคนรัก หรือเป็นเรื่องเกี่ยวพาราสีและตัดพ้ออีกประการหนึ่ง

ตั้งแต่สมัยที่เริ่มปรากฏเพลงยาว คือตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา มีผู้นำคำประพันธ์ประเภทกลอนเพลงยาวมาแต่งเป็นจดหมายลือรักกันมาก คนทั่วไปจึงพากันเข้าใจว่ากลอนเพลงยาวเป็นลักษณะบทกลอนสำหรับรำพันสาวทเท่านั้น

เรื่องนี้สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2513 : (17)) ทรงรับสั่งไว้ว่า

หนังสือจำพวกที่เรียกว่าเพลงยาว คุณทั้งหลายมักเข้าใจกันไปว่าเป็นหนังสือ
แต่งทางสังวาส แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ หนังสือกลอนแปดที่ไม่แต่งเป็น
กำหนดเรื่องคันทนาน หรือกำหนดชนบทละคร บทคอกสรอย สักราวา แล้ว
เข้าไปในหมวดเพลงยาวทั้งนั้น เพลงยาวที่วาดควยพยูกรณก็มี วาดควยบันทิกก็มี
เป็นแต่มีผู้ชอบแต่งกันในทางสังวาสมาก จึงทำให้เข้าใจกันไปว่ากลอนเพลง
ยาวเป็นลักษณะบทกลอนสำหรับการสังวาส

ด้วยเหตุนี้คนทั่วไปจึงมักเข้าใจว่า กลอนเพลงยาวที่เขียนเกี่ยวกับเนื้อ
เรื่องอื่น ๆ ที่มีใจเรื่องของการรัก ไม่ใช่คำประพันธ์ประเภทเพลงยาวทั้ง ๆ ที่
อันที่จริงแล้วถือว่า กลอนเพลงยาวมีความหมายเฉพาะค่านรูปแบบเท่านั้น คือหมายถึง
ถึงลักษณะคำประพันธ์ชนิดหนึ่งที่มีรูปแบบ เช่นเดียวกับกลอนสุภาพ แต่ขึ้นต้นควยวรรค
รับ และจบเรื่องด้วยคำว่า "เฮย" ส่วนจะใช้คำประพันธ์กลอนเพลงยาวนี้แต่ง
เรื่องเกี่ยวกับใด ๆ ก็ได้ทั้งสิ้น ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะเรื่องของการรักระหว่าง
ชายหญิงเท่านั้น

ด้วยเหตุที่กลอนเพลงยาวได้มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ผู้วิจัย
จึงขอแบ่งพัฒนาการค่านรูปแบบของกลอนเพลงยาวเป็น 2 ช่วง คือ

- 3.1.2.1 กลอนเพลงยาวก่อนสมัยรัชกาลที่ 3
- 3.1.2.2 กลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3
- 3.1.2.1 กลอนเพลงยาวก่อนสมัยรัชกาลที่ 3

กลอนเพลงยาวเริ่มมีในรัชกาลใดนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน ทราบแต่
เพียงว่ากลอนเพลงยาวสมัยแรก ๆ แต่งกันในสมัยอยุธยา และเชื่อกันว่าสมัยพระเจ้า
อยู่หัวบรมโกศ เป็นยุคที่นิยมเล่นเพลงยาวกันมากที่สุด โดยสันนิษฐานว่า "...บางทีจะ
เกิดแต่เจ้าฟ้าธรรมราชาธิเบศ โปรด ผู้อื่นจึงเอาอย่างเล่นกันอย่างแพร่หลาย"

(สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2513 : (17)) กลอนเพลงยาวพระนิพนธ์

* เขียนตามต้นฉบับที่คัดลอกมา.

ในเจ้าฟ้าธรรมมาธิเมศร์ยังปรากฏหลักฐานมาจนทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังมีกลอนเพลงยาวของกวีอื่นนับตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 3 เช่น เจ้าฟ้าจืด นายจ้อยพันขาว ยายจันอุษา พระยามหาณูภาพ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) นายรินทร์ชื่เบศรี (อิน) พระยาตรัง สุนทรภู่ รวมทั้งกลอนเพลงยาวอื่น ๆ ที่ไม่ทราบว่ามีใครเป็นผู้แต่ง เช่น กลอนเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา เป็นต้น ดังนั้นจึงอาจสามารถศึกษาารูปแบบของกลอนเพลงยาวยุคนี้ได้จากกลอนเพลงยาวของกวีเหล่านี้

กลอนเพลงยาวก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 มีลักษณะฉันทลักษณ์ที่ยังไม่เป็นแบบแผนเคร่งครัดเช่นที่ปรากฏในสมัยต่อมา ดังจะเห็นได้จากการใช้จำนวนคำในแต่ละวรรคมีตั้งแต่ 6 ถึง 15 คำ (สมัยหลังนิยมใช้ 8 ถึง 9 คำอย่างสม่ำเสมอ) การใช้จำนวนคำไม่คงที่เช่นนี้ทำให้ลักษณะสัมผัสของกลอนเพลงยาวมีต่าง ๆ กันไป คือใช้คำที่ 2 ถึง 8 รับสัมผัส ทำให้มีลักษณะที่ไม่เป็นแบบแผน เช่น

แต่คอยคอยเหมือนจะลอบหลีกหาย	นับวันเดือนระคายอารมณ์แห่ง
เห็นผิดเชิงคิดวามางระคายแคลง	หรือใครแก่งแย่งยุระบุความ
(ยายจันอุษา, ใน <u>ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ</u> 2504 : 166)	

ในตัวอย่างนี้ใช้คำที่ 3 กับ 5 รับสัมผัส

ทุกประเทศสืบสองภาษา	ย่อมมาพึ่งกรุงศรีอยุธยาเป็นอันคະนิต
ประธาธาษฎร์ปราศจากไทยพิศม์	ทั้งความพิกลจริตแลความทุกข์
("เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา", ใน <u>ประชุมพงศาวดาร เล่ม 37</u> 2512 : 135)	

ในตัวอย่างนี้ใช้คำที่ 2 กับคำที่ 6 รับสัมผัส

คราที่นั้นฝูงสัตว์ทั้งหลาย	จะเกิดความอันตรายเป็รแมนมัน
ด้วยพระมหากระษัตริย์ไค้ทรงทศมิตรราชธรรม์	จึงเกิดเชิญเป็นมหัศจรรย์สืบทกประการ
("เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา", ใน <u>ประชุมพงศาวดาร เล่ม 37</u> 2513 : 136)	

ในตัวอย่างนี้ใช้คำที่ 6 และ 8 รับสัมผัส

แม้ว่าลักษณะฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงยาวยุคนี้ส่วนใหญ่ยังไม่เป็นแบบแผน
เคร่งครัด ปรากฏว่ามีกลอนเพลงยาวของสุนทรภู่ที่มีลักษณะเป็นแบบแผนเกิดขึ้น
ได้แก่ นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท นิราศอิเหนา และสวัสดิรักษา กลอน
เพลงยาวเหล่านี้มีรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมาต่างจากกลอนเพลงยาวของกวีอื่นในยุคเดียวกัน
คือ แต่ละวรรคนิยมมีจำนวนคำ 8 ถึง 9 คำ และมีสัมผัสในวรรคละ 1 ถึง 2
แห่งอย่างสม่ำเสมอ สัมผัสในที่นี้มีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร โดยส่วนใหญ่เป็น
สัมผัสสระ

อันที่จริง การใช้สัมผัสในที่นี้เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรได้เริ่มใช้มาก่อนแล้ว
แต่ไม่ได้ใช้อย่างสม่ำเสมอ ตัวอย่างกลอนเพลงยาวของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรที่ใช้
สัมผัสในเป็นสัมผัสอักษร มีการเล่นเสียงเล่นคำ เช่น

คังหม่ายควงหม่าย เคือนคารากร
แมนพีเทียรเคียรไคโนเวหาส
มิไคชมกัพอไคคำเนินชาย
นี้สุคหมายที่จะมาคสุมาลยสมาน
สุคคิกทีจะเขาเคียงประคอง

ปางพีมาคสมานสมาลยสมร
อันลอยพินอัมพรโพยมพราย
ถึงจะมากก็ไม่เสียซึ่งแรงหมาย
เมียงหมายรัศมีพิมานมอง
สุคจะหาญทีจะเห็นเวหาสทอง
สุคสนองใจสนิทเสนทกัน

(เจ้าฟ้ากุ้ง, ใน ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ 2504 : 5)

สุนทรภู่ก็จะเลียนแบบเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรโดยนำสัมผัสในมาใช้อย่างสม่ำเสมอ
ทำให้เกิดลักษณะที่เป็นแบบแผนขึ้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องนิราศอิเหนาว่า

เห็นนกเปลา่เกล้าเข้าชูขึ้น
พอเวลาย้ายฉัตรวันเย็น
บางเบื่องอกทูกทางกอกางปีก
บางยางของจงประจงที่วงเวียน

ถอนสะอื้นเหมือนไม่พอใจเห็น
นกยูงเล่นลมเพลินบนเนินเตียน
แฉลกฉลิกเลียวลัดฉวัดเฉวียน
ออกกลางเตียนตื่นขวัญคูกรีกกราย

(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 227)

จะเห็นว่ากลอนเพลงยาวช่วงก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 นี้มีลักษณะฉันทลักษณ์
ที่ยังไม่เป็นแบบแผนเคร่งครัด ยกเว้นกลอนเพลงยาวของสุนทรภู่ ซึ่งใช้จำนวนคำ
และสัมผัสในอย่างสม่ำเสมอ ดังจะเป็นแบบแผนที่ทำให้มีการพัฒนาในยุคต่อมา

3.1.2.2 กลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3

อาจกล่าวได้ว่า กลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นกลอนเพลงยาวที่มีพัฒนาการขั้นสูงสุด คือเป็นระเบียบแบบแผนและมีความไพเราะที่สุด ดังที่สมเด็จพระปรมหาราชทรงพระราชทานภาพ (2513 : (19)) ทรงอธิบายเรื่องการแต่งบทกลอนในสมัยรัชกาลที่ 3 ว่า

การแต่งบทกลอนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 มาแต่งดีขึ้นโดยลำดับ ดูเหมือนจะแต่งอย่างดีที่สุด ในรัชกาลที่ 3 ถ้าจะเปรียบกับบทกลอนที่แต่งครั้งกรุงศรีอยุธยา ความรูภาษาด้านสกฤตในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ เลื่อมลงแต่จำนวนบทกลอนที่แต่งนั้นสู้จำนวนครั้งกรุงศรีอยุธยาไม่ได้แตก่าง นอกจากนั้นโคลงและลิลิตแต่งดีถึงขั้นที่นับว่าเป็นอย่างเอกในครั้งกรุงศรีอยุธยา ฉะนั้นยังแต่งดีกว่ากรุงศรีอยุธยา แต่กลอนบทละครก็ดี กลอนสุภาพ เช่น บทเสภาหรือเพลงยาวก็ดี จำนวนครั้งกรุงศรีอยุธยาสู้อ่านในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ได้ หลุดลุ่ย จะเปรียบกันไม่ได้ทีเดียว ที่การแต่งบทกลอนนับว่าดีถึงอย่างดีที่สุด ในรัชกาลที่ 3 นั้น เพราะกวีที่เป็นอย่างยอดเยี่ยมในรัชกาลก่อน คือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส และสุนทรภู่ เป็นต้น ยังแต่งหนังสือบทกลอนต่อมาในรัชกาลที่ 3 แต่ในรัชกาลนั้นเองก็เกิดมีกวีขึ้นอีกมาก กวีที่มีชื่อเสียงในรัชกาลที่ 3 มีชื่อแต่งเพลงยาว กลบท... เว้นแต่สมเด็จพระปรมหาราชเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เพราะทรงสันตติ์แต่งโคลงฉันท ไม่โปรดทรงเพลงยาว กับกรมหลวงวงษาเนตรนรินทรฤทธิอีก พระองค์ 1 จำนวนแต่งเพลงยาวเผ็ดรอนนั้ก แต่หาได้ทรงรับแต่งเพลงยาว กลบทไม่

กลอนเพลงยาวเป็นที่นิยมแต่งกันมากในรัชกาลที่ 3 ดังจะเห็นได้ว่ามีกลอนเพลงยาวเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากกว่ายุคก่อน ได้แก่

กลอนเพลงยาวกลบทและกลอักษรจารึกที่วัดพระเชตุพน	}	พระราชา
เพลงยาวกลอนสุภาพเรื่องพระราชปารม		นิพนธ์ใน
เพลงยาวปลงสังขาร		รัชกาลที่ 3

เพลงยาวสามชาย มีผู้แต่งร่วมกัน 3 ท่าน คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุน
อิศเรศรังสรรค์ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท และ
พระสุริยภักดี (สนิท)

เพลงยาวแต่งว่าพระยามหาเทพ (ทองปาน) ผลงานของพระมหามนตรี (ทรัพย์)*

เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลงานของ
นายมี มหาดเล็ก

เพลงยาวเรื่องกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพประชวร ผลงานของคุณสุวรรณ

เพลงยาวหม่อมแปดสวรรค์ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

เพลงยาวชมพระยาศรีเพ็ญ** ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

นिरาศภูเขาทอง

X นिरาศสุพรรณ

นिरาศวัดเจ้าฟ้า

นिरาศพระประธม

นिरาศเมืองเพชร

ผลงานของสุนทรภู่

กลอนเพลงยาวคำสอน 8 เรื่อง ไค้แก

เพลงยาวถวายโอวาท ผลงานของสุนทรภู่

สุภานิตสอนชายหญิง ผลงานของพระสุวรรณริน

ปรมัตถ์คำกลอน ผลงานของขุนชำนาญ

ให้โอวาท ผลงานของกรมหมื่นไกรสรวิชิต

โอวาทกระสत्री ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

ทุกตะสอนบุตร ผลงานของนายจันทน

* เรียกชื่อตามที่ปรากฏใน เพลงยาวกลบทและกลอักษร แต่งจารึกที่วัด
พระเชตุพนฯ ในรัชกาลที่ 3.

** หมายถึง พระยาศรีสทเทพ (เพ็ญ).

สุภาวดีศรีธรรมา
เพลงยาวเจ้าพระ

ผลงานของหม่อมเจ้าอิศรญาณ
มีผู้แต่งร่วมกัน 4 ท่าน คือ สมเด็จพระ
ปรมาธิบดีศรีนโรส นายนาถ และเจ้านายอีก
2 พระองค์ซึ่งไม่ปรากฏพระนาม

กลอนเพลงยาวในยุคที่ 2 นี้ มีรูปแบบที่พัฒนาเพิ่มขึ้นจากยุคแรก คือกลอน
เพลงยาวยุคแรกใช้จำนวนคำและสัมผัสในไม่สม่ำเสมอ (ยกเว้นกลอนเพลงยาวของ
สุนทรภู่) แต่กลอนเพลงยาวในยุคที่ 2 นี้ ใช้จำนวนคำอย่างสม่ำเสมอ และมีสัมผัสใน
เลียนแบบกลอนเพลงยาวของสุนทรภู่ นอกจากนี้ยังมีการแต่งกลอนเพลงยาวใน
ลักษณะของกลบทและกลอักษร ได้แก่ กลบทดัดตามชั้น พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 3
กลบทกบเตนตอยหอย (ขุนชนลิตธิ์ผู้แต่ง) กลอักษรเมขลาโยนแก้ว (หลวงนายชาญ
ภูเบศร์ผู้แต่ง) และกลอักษรมาลำพอง (พระนิพนธ์ในพระองค์เจ้าคเณจร) เป็นต้น

กลอนเพลงยาวกลบทและกลอักษร เป็นเรื่อง que แสดงลักษณะฉันทลักษณ์ของ
กลอนเพลงยาวที่มีพัฒนาการขั้นสูงสุด คือใช้ศิลปะการแต่งเป็นพิเศษ มีกฎเกณฑ์ข้อ
บังคับเพิ่มขึ้นกว่ากลอนเพลงยาวธรรมดา การมีกลอนเพลงยาวกลบทและกลอักษร
ในยุคนี้แสดงให้เห็นว่า กลอนเพลงยาวเป็นที่นิยมแต่งกันอย่างแพร่หลาย และมีผู้
ชำนาญการแต่งมากถึงขนาดสามารถประดิษฐ์กลอนกลต่าง ๆ ขึ้นมาได้

อันที่จริง กลอนกลบทของไทยมีมานานแล้วตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาปรากฏ
ในชาดกเรื่อง สิริวิบูลยิกิ ซึ่งหลวงศรีปริษา (เซ่ง) แต่งตามรับสั่งในกรมพระราช
วังบวรฯ กรมพระราชวังบวรฯ พระองค์นี้สันนิษฐานว่าเป็นเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ใน
รัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เรื่องสิริวิบูลยิกิแม้จะเป็นเรื่องแรกที่แต่งเป็นกลอน

* พระยาอุปกิตศิลปสาร (ใน หลักภาษาไทย 2514 : 373) ได้กล่าวถึง
กลอนกลบทไว้ว่า กลอนกลบท คือกลอนสุภาพที่แต่งเล่นสัมผัสสระ และอักษรให้วิจิตร
พิสดารขึ้น มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน กลอนกลอักษร คือกลอนสุภาพ ที่แต่งวางตัวอักษร
ให้เป็นกล เพื่อให้ผู้อ่านค้นหาเอาเอง เรียกชื่อต่าง ๆ เช่นกัน แต่ที่อื่น ๆ ท่าน
เรียกกลอน 2 ชนิดนี้ว่า "กลอนกลบท" รวมกันโดยมาก.

กลบท แต่สำนวนก็ไม่เด่นนัก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งประชัน โดยโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการซึ่งมีความสามารถในการแต่งกลอนช่วยกันแต่งเป็นกลอนกลบทต่าง ๆ (ที่รับทรงพระราชนิพนธ์เองก็มาก) และโปรดเกล้าฯ ให้แต่งเป็นเพลงยาวสังวาสเพราะเรื่องของความรักสามารถแต่งได้เพราะกว่าเรื่องอื่น ๆ จึงเกิดมีเพลงยาวกลบทและเพลงยาวกลอักษรขึ้น (สมเด็จพระยาครุฑราชานุภาพ 2513 : (20)) และได้จารึกคิดไว้ที่เสาศระระเบียงพระอุโบสถชั้นในของวัดพระเชตุพนฯ เมื่อครั้งมีการปฏิสังขรณ์ในปีวอก พ.ศ. 2379

ตัวอย่างกลอนกลบทในเรื่องเพลงยาวกลบทและกลอักษร แต่งจารึกที่วัดพระเชตุพนฯ ในรัชกาลที่ 3 เช่น

แรมไกลูหนุ่ร่าไกลนางร้างกลิ่นนวล
ไม่ควรทิ้งมิงขาดทางหมางขอกทุกข
ก่อนเราทำกรรมเราแทแก่เราแทน

เจ็บเรียมห่างจางรักให้ใจเรียมหวน
ลูที่เคยเลยที่ควรวลนที่แค้น
ขอนอกสองของไอสุขชุกไอแสน
โศกเหลือหวงทรวงเหลือแนแนแสนแลวนาง

(ขุนชนสิทธิ์, ใน เพลงยาวกลบทและกลอักษร แต่งจารึกที่วัดพระเชตุพนฯ
ในรัชกาลที่ 3 2513 : 12)

กลอนกลบทในตัวอย่างข้างต้นมีชื่อว่า กลอนกลบทกบเตนสลักเพชร ขุนชนสิทธิ์เป็นผู้แต่ง เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นแบบแผนขั้นสูงสุดของกลบทที่ใช้จำนวนคำในแต่ละวรรค 9 คำ อย่างสม่ำเสมอทุกวรรค มีสัมผัสในวรรคละ 2 แห่งอย่างสม่ำเสมอ และมีข้อบังคับพิเศษจากกลอนทั่วไปคือ แต่ละวรรคแบ่งเป็น 3 ช่วง ช่วงละ 3 คำ ทั้ง 3 ช่วงใช้พยัญชนะต้นเสียงเดียวกันทั้ง 3 คำ

การแต่งกลอนกลบทให้มีความไพเราะและเป็นแบบแผนได้เช่นนี้ คงเป็นเพราะสมัยนั้นฉันทลักษณ์ของกลอนลงตัวเป็นแบบแผนอยู่แล้ว จึงมีผู้พยายามแต่งพลิกเพลงให้มีลักษณะพิเศษขึ้นไปอีก จนกลายเป็นกลอนกลบทลักษณะต่าง ๆ

ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า การที่วรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่งด้วยกลอนเพลงยาวมากที่สุดนั้น น่าจะมีสาเหตุมาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. กลอนเพลงยาวกำลังเป็นที่นิยมในยุคนั้น ไซ้แต่งเรื่องราวต่าง ๆ กันอย่างแพร่หลายและกำลังเจริญถึงขีดสุด จึงมีผู้นำกลอนเพลงยาวมาแต่งวรรณกรรมคำสอน

2. ลักษณะข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงยาวไม่ยุ่งยากแต่อย่างใด

3. เมื่อนำเรื่องราวมาแต่งเป็นกลอนทำให้จดจำได้ง่ายขึ้น เพราะใช้คำคล้องจองกันไป ดังที่มีผู้กล่าวไว้ในสุภาษิตสอนชายหญิงว่า

ณัฏการชิ่งพระคุณทั้งสามเสรีจ
ชิ่งคุณครูปกเสียรไคเรียนพั้ง
ควยหวังจิตรคิคุประสงไหทรงงาย
หมั่นกำหนดใจตอขอสุนทร

แล้วกมเกษุประนมไหวควยใจหวัง
จะขอตั้งกลาวุธรรมเป็นคำกลอน
ทั้งหญิงชายอย่าประมาคโอิบาทสอร
ตามพระภรในพระพุทศีกา

(“สุภาษิตสอนชายหญิง” สมุคไทยค้ำ อักษรไทยเส้นดินสอ : 1 : 26)

3.1.3 ลักษณะเฉพาะของกลอนเพลงยาวที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน ประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3

สมัยรัชกาลที่ 3 แม้จะเป็นช่วงที่กลอนเพลงยาวเจริญถึงขีดสุด มีความไพเราะและเป็นแบบแผนแล้วก็ตาม แต่กลอนเพลงยาวที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในสมัยนี้ ก็ยังมีลักษณะบางประการที่น่าสนใจ เพื่อที่จะชี้ให้เห็นลักษณะเฉพาะของกลอนเพลงยาวในวรรณกรรมคำสอนสมัยรัชกาลที่ 3 อย่างเด่นชัด ผู้วิจัยจึงขอแบ่งหัวข้อนี้ออกเป็น 3 หัวข้อย่อย คือ

3.1.3.1 จำนวนคำในแต่ละวรรค

3.1.3.2 สัมผัส

3.1.3.3 คำกลอนของแต่ละเรื่อง

3.1.3.1 จำนวนคำในแต่ละวรรค

จำนวนคำของกลอนเพลงยาวที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนสมัยรัชกาลที่ 3 มีลักษณะทั้งที่ตรงตามแบบแผน คือ 8 ถึง 9 คำ ที่เป็น 8 คำมีมากที่สุด และลักษณะที่ไม่ตรงตามแบบแผน คือ 6 คำ 7 คำ 10 คำ และ 11 คำ

* คำ ในที่นี้หมายถึง เสียงที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่ง ๆ ถือเป็น 1 คำ ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์เป็นแบบแผนเดียวกัน.

ลักษณะการใช้จำนวนคำที่ไม่ตรงตามแบบแผนนี้ มีปรากฏในวรรณกรรม คำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ทุกเรื่อง* แต่ไม่ทำให้เสียแบบแผน ทางฉันทลักษณ์แก่ประการใด เพราะมีอยู่เพียงจำนวนน้อย โดยมากเป็นคำลหุ และใช้จำนวนคำไม่ต่างจาก 8 ถึง 9 คำมากนัก เช่น ใช้จำนวนคำ 7 คำ อยู่ในที่ใกล้กับวรรคที่ใช้จำนวนคำ 8 คำ และใช้จำนวนคำ 10 คำในที่ใกล้กับ วรรคที่ใช้จำนวนคำ 9 คำ ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องหุคตะสอนบุตรที่ใช้ จำนวนคำแตกต่างกันภายในบทเดียวกัน คือ 8 คำ 9 คำ และ 10 คำ

ถึงเป็นญาติยากเย็นลงเป็นข้า จงก้มหน้าอย่าได้คิดตะขวิดตะเขวียน
 สู้เจียมจนทนลำบากต้องพากเพียร ไม่ควรเวียนหวังจิตคิดว่าวงศ์

(นายจันทน์, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 159)

อย่างไรก็ตาม ลักษณะการใช้จำนวนคำที่ไม่เป็นแบบแผนนี้บางครั้งมีผล ทำให้จำนวนกลอนไม่ราบรื่นเท่าที่ควร หากใช้จำนวนคำในแต่ละวรรคแตกต่างกัน มาก ลักษณะเช่นนี้มีปรากฏในวรรณกรรมคำสอน 3 เรื่องคือ สุภาษิตสอนชายหญิง ให้โอวาท และปรมัตถ์คำกลอน ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องปรมัตถ์คำกลอน ที่ใช้จำนวนคำ 8 คำ 10 คำ และ 11 คำ ภายในบทเดียวกัน

* สุภาษิตสอนชายหญิง	ใช้จำนวนคำ 7 ถึง 11 คำ
ปรมัตถ์คำกลอน	ใช้จำนวนคำ 6 ถึง 11 คำ
ให้โอวาท	ใช้จำนวนคำ 6 ถึง 11 คำ
หุคตะสอนบุตร	ใช้จำนวนคำ 7 ถึง 10 คำ
โอวาทกระสัตรี	ใช้จำนวนคำ 7 ถึง 11 คำ (11 คำมีเพียง 1 วรรค)
สุภาษิตสอนหญิง	ใช้จำนวนคำ 7 ถึง 10 คำ
เพลงยาวถวายโอวาท	ใช้จำนวนคำ 7 ถึง 11 คำ (11 คำมีเพียง 1 วรรค)
สุภาษิตอิศรญาณ	ใช้จำนวนคำ 7 ถึง 10 คำ
เพลงยาวเจ้าพระ	ใช้จำนวนคำ 8 ถึง 10 คำ

เป็นบุญของตนคนมาภพพระศาสดา จงตั้งใจปรีดาอภิวาท
 ค้อยลอคคัตศัศบวงศรีหวงมาลัย จิตรนั้นนางเอาพระนิภาลกับความตาย
 ("ปรมัตถ์ค่างลอน" สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 7)

มีข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอนทั้ง 3 เรื่อง (คือสุภาสิตสอน
 ชายหญิง ให้โอวาท และปรมัตถ์ค่างลอน) ซึ่งมีลักษณะการใช้จำนวนคำไม่สม่ำเสมอ
 เช่นนี้ น่าจะเกิดขึ้นเพราะผู้แต่งเป็นกวีที่ยังไม่มีความชำนาญหรือความสามารถพอ
 แต่แต่งวรรณกรรมคำสอนขึ้นมาเพื่อต้องการอบรมสั่งสอนคนในสังคมให้ประพฤติตาม
 แนวคำสอนนั้น มิได้มุ่งที่ความไพเราะ นอกจากนี้เนื้อหาของวรรณกรรมมีการ
 คัดลอกต่อ ๆ กันมาหลายฉบับ อาจทำให้มีการแก้ไข เช่นการตัด เพิ่ม หรือคัดแปลง
 จำนวนคำได้ ทั้งนี้เพราะการคัดลอกอาจจะกระทำกันโดยมีผู้หนึ่งเป็นผู้อ่าน แล้วให้
 อาลักษณ์คัดลอกตามที่ได้ยิน อาลักษณ์อาจฟังผิดเพี้ยนไปได้ หรืออาจเป็นเพราะต้น
 ฉบับเดิมเก่าแก่มากตัวหนังสือลบเลือน เมื่อมีการคัดลอกต่อมาจึงมีการคาดเดา
 เพิ่มเติม แก้ไขกันเอง

3.1.2.2 สัมผัส

ลักษณะสัมผัสที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวใน
 รัชกาลที่ 3 ถูกต้องตามข้อบังคับของกลอนแปดทุกประการ กล่าวคือ คำสุดท้าย
 ของวรรคสี่สัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคห้า คำสุดท้ายของวรรคห้าสัมผัส
 ไปยังคำสุดท้ายของวรรครองและคำที่ 3 ของวรรคส่งด้วย นอกจากนี้ยังมีสัมผัส
 ระหว่างบท คือการส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคส่งแต่ละบาทไปยังคำสุดท้าย
 ของวรรคห้าในบทต่อไปเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องเพลงยาว
 เจ้าพระว่า

จะหาโทแต่ที่สิ้นมลทินโทษ	จะอู่ไอษฐ์เขาคงชุมคารมแมน
ถ้าโทเพี้ยนมักติเตียนวราชาญแกน	จะซำแสนอัประมาณปุญญาการทำ
จงคำวิตรีตรองให้ทองแบบ	ยังอุยงแบบจะบอกพอที่ซอซำ
ทุกสิ่งสรรพพรณนาอุทสาห์จำ	อย่าพลาดพล่าสติเผลอลินเลอเอยา

(สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, ใน ประชุมเพลงยาว ฉบับ
หอสมุดแห่งชาติ 2507 : 151)

นอกจากการรับสัมผัสด้วยค่าที่ 3 แล้ว ก็มีบ้างที่เลื่อนออกไปจากค่าที่ 3 เช่นเลื่อนไปเป็นค่าที่ 4 ถ้าวรรคนั้นมีจำนวนคำ 7 คำ เลื่อนเป็นค่าที่ 5 ถ้าวรรคนั้นมีจำนวนคำ 8 คำ และเลื่อนเป็นค่าที่ 6 ถ้าวรรคนั้นมีจำนวนคำ 9 คำ ลักษณะดังกล่าวนี้ไม่ถือว่าผิดแบบแผนทางฉันทลักษณ์แต่ประการใด และพบเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

3.1.2.3 คำกลอนของแต่ละเรื่อง

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 มีความยาวมากบ้างน้อยบ้างต่างกันไป แสดงให้เห็นว่ากลอนเพลงยาวนั้นจะแต่งให้สั้นยาวเพียงใดก็ได้ ไม่จำกัดความยาวหรือจำนวนบท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาและความสามารถของกวีแต่ละคน และปรากฏว่าวรรณกรรมคำสอนมีความยาวต่างกันดังนี้

สุภาพนิพนธ์ชายหญิง	116	คำกลอน
เพลงยาวถวายโอวาท	152	คำกลอน
ปรมัตถ์คำกลอน	296	คำกลอน
ให้อโอวาท	214	คำกลอน
โอวาทกระสัตรี	416	คำกลอน
หุคตะสอนบุตร	512	คำกลอน
สุภาพนิพนธ์ศรญาณ	174	คำกลอน
เพลงยาวเจ้าพระ 3 ตอน ตอนที่ 1 และ 2	มี 16	คำกลอน
ตอนที่ 3	มี 14	คำกลอน

ปรากฏว่าวรรณกรรมคำสอนที่ยาวที่สุดมีถึง 296 คำกลอน สั้นที่สุดมี 116 คำกลอน ขนาดความยาวที่แตกต่างกันนี้ อาจสืบเนื่องมาจากเนื้อหาคำสอน กลวิธีการแต่ง และประสบการณ์ของกวีแต่ละคนซึ่งมีไม่เท่ากัน โดยมากเรื่องที่ แต่งทำนองเทศนาโวหารมักมีความยาวน้อยกว่าเรื่องที่แต่งในรูปแบบจดหมายเหตุ หรือนิทาน

สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นสมัยที่กลอนเพลงยาวเจริญถึงขั้นสูงสุด คือมีแบบแผน ที่แน่นอน และโดยมากวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวจะมีลักษณะตรง ตามแบบแผน และตั้งแต่สุนทรภู่แต่งกลอนเพลงยาวที่ใช้จำนวนคำและสัมผัสในอย่าง สม่่าเสมอ ทำให้คนอื่นแต่งเลียนแบบ กลอนเพลงยาวจึงมีลักษณะเป็นแบบแผนและ ความไพเราะยิ่งขึ้นกว่าเดิม

* ยกเว้นวรรณกรรมคำสอนเรื่องเพลงยาวเจ้าพระ เพราะมีลักษณะการ แต่งเป็นพิเศษ ไม่ได้เป็นเนื้อความเดียวตลอดเรื่องดังเช่นเรื่องอื่น ๆ แต่แต่งเป็น ตอนสั้น ๆ ที่เป็นเนื้อความคำสอนมี 3 ตอน ตอนละ 7 บท 1 ตอน ตอนละ 8 บท 2 ตอน.

3.2 ค่านกลวิธีกาการประพันธ์

ผู้วิจัยขอแบ่งหัวข้อกลวิธีกาการประพันธ์ออกเป็น 3 หัวข้อย่อย คือ

- 3.2.1 กลวิธีกาการขึ้นต้นเรื่อง
- 3.2.2 กลวิธีกาการดำเนินเรื่อง
- 3.2.3 กลวิธีกาการลงท้ายเรื่อง
- 3.2.4 กลวิธีกาการสอน
- 3.2.1 กลวิธีกาการขึ้นต้นเรื่อง

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 มีลักษณะการขึ้นต้นเรื่อง 2 วิธี คือ

- 3.2.1.1 ขึ้นต้นด้วยอารัมภบท
- 3.2.1.2 ขึ้นต้นด้วยเนื้อหาคำสอน
- 3.2.1.1 ขึ้นต้นด้วยอารัมภบท

การขึ้นต้นด้วยอารัมภบทนี้ มีลักษณะเป็นการเกริ่นเรื่องก่อนจะกล่าวถึงเนื้อหาคำสอน ในส่วนที่เป็นอารัมภบทพบว่ากล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ 3 เรื่องด้วยกัน คือ

- 3.2.1.1.1 บอกประวัติของเรื่อง
- 3.2.1.1.2 กล่าวไหว้ครู และบอกประวัติของเรื่อง
- 3.2.1.1.3 กล่าวความในใจ
- 3.2.1.1.1 บอกประวัติของเรื่อง

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ส่วนใหญ่จะขึ้นต้นด้วยการบอกประวัติของเรื่อง ผู้วิจัยพบว่ามีปรากฏอยู่ 3 เรื่อง คือ โฉวาทกระสัตรี ทุกตะสอนบุตร และสุภาณีศศิธรญาณ

การขึ้นต้นในลักษณะนี้มีกวีจำนวนกลอนสั้น ๆ เพียง 1 ถึง 2 บทเท่านั้น โดยบอกประวัติของเรื่องเกี่ยวกับนามผู้แต่ง ที่มาของคำสอน บุคคลที่จะสอน ลักษณะคำประพันธ์ และชื่อวรรณกรรม เป็นต้น ดังเช่นเรื่องโอวาทระสัตรี ขึ้นต้นเรื่องบอกลักษณะคำประพันธ์ ชื่อวรรณกรรม และบุคคลที่ต้องการสอนว่า

ขอแสดงแจ้งลิขิตประทีปธุสอน
เป็นแบบฉบับบังคับไว้เป็นกลอน ไบและคือนวาวัวที่ใจจริง
ชื่อว่าโอวาทระสัตรี ไว้เป็นที่หลักชัยอันใหญ่ยิ่ง
เหมือนอารมณ์ซ่อนใส่ให้เพริศพรึง สำหรับหญิงอันคมีปัญญา

(ประชุมสุภาพิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 468)

การขึ้นต้นในลักษณะนี้เป็นการปูพื้นฐานให้ผู้อ่านทราบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเรื่องที่จะอ่าน และเป็นการนำเข้าสู่เนื้อหาของคำสอนได้กระชับรวดเร็ว

3.2.1.1.2 กล่าวไหว้ครู และบอกประวัติ

ของเรื่อง

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ขึ้นต้นด้วยการกล่าวไหว้ครู และบอกประวัติของเรื่อง มี 2 เรื่อง คือ สุภาพิตสอนชายหญิง และ ปรมัตถ์คำกลอน

การกล่าวไหว้ครูที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 เรื่องนี้ ได้แก่ ไหว้พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องจากวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ มีเนื้อหาตามหลักพระพุทธศาสนาโดยตรง และยังแต่งในระยะเวลาใกล้เคียงกัน คือ สุภาพิตสอนชายหญิงแต่งเมื่อ พ.ศ. 2373 ปรมัตถ์คำกลอนแต่งเมื่อ พ.ศ. 2375 อาจเป็นไปได้ว่าเป็นการแต่งเลียนแบบกัน

นอกจากกล่าวไหว้พระรัตนตรัยแล้ว เรื่องปรมัตถ์คำกลอนยังกล่าวถึงคุณของพระมหากษัตริย์ และคุณบิดามารดา ในฐานะที่พระมหากษัตริย์ยังทรงเป็นคุณุชนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง เป็นผู้แผ่พระเคหาไปทั่วส่วนบิดามารดานั้นเป็นผู้มีพระคุณล้ำเลิศจนไม่อาจจะพรรณนาได้ เพราะทำให้เราเจริญเติบโตมาจนทุกวันนี้

จุดประสงค์ของการกล่าวไหว้ครูนี้ ก็เพื่อขอให้คุณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และผู้มีพระคุณช่วยให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ผู้แต่ง เช่น บทไหว้ครูของเรื่องสุภาสิตสอนชายหญิง ขอให้คุณพระศรีรัตนตรัยช่วยไม่ให้เกิดโทษภัยแก่ตน ศัตรูที่ปองร้ายก็กลับมารัก ส่วนเรื่องปรมัตถ์คำกลอนขอให้ผู้แต่งมีชีวิตอย่างเกษมสุข

นอกจากการกล่าวไหว้ครูแล้ว วรรณกรรมคำสอนเรื่องสุภาสิตสอนชายหญิง และปรมัตถ์คำกลอนยังบอกประวัติของเรื่องอีกด้วย ได้แก่ บอกที่มาของคำสอน ลักษณะคำประพันธ์ บุคคลที่ต้องการจะสอน และนามผู้แต่ง เป็นต้น เช่น สุภาสิตสอนชายหญิงกล่าวไว้ว่า จะนำธรรมะมากล่าวเป็นคำกลอนเพื่อให้จดจำง่าย ขอให้หญิงชายอย่าประมาทและปฏิบัติตามโอวาทหรือคำสอนเหล่านี้ ส่วนเรื่องปรมัตถ์คำกลอน เมื่อไหว้ครูแล้วก็บอกที่มาของเรื่องว่า จะกล่าวตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จงรับฟังธรรมะอันดีเลิศซึ่งจะกล่าวเป็นกลอนสำหรับสอนเด็กทั้งหลาย ให้หมั่นปลงอนัตตาทุกคืน แล้วเพียรภาวนารักษาธรรม เพื่อจะได้ไปสู่ความสุขสำราญ และบอกชื่อผู้แต่งว่าชื่อขุนชำนาญ ใครปฏิบัติตามพุทธโอวาทแล้วก็จะได้ไปถึงนิพพาน

ตัวอย่างการขึ้นต้นโดยมีการกล่าวไหว้ครู และบอกประวัติของเรื่องจากเรื่องปรมัตถ์คำกลอน

ต่างประทุมภุมกระถางอันบุงบาน
 ประนุมนิวเหนือจอมกระหม่อมเสียน
 หนึ่งร่างกายถวายเป็นเรือนพระธรรมมา
 เป็นจอมจักจกโลกโมลี
 พระคุณนาหนักแทแก่ไว้ใน
 ตักก็เลิศเสรจสินศรีตัวกรรม
 พระคุณเหล่าโลกาปรีชาชาญ
 แล้วยอยกพระชนกชลณี
 พญายามุตามสะหนองประคองไป
 หนึ่งไหว้คุณจุลจอมจักระพัต
 คำรุงเมืองเรอิ่งฤทธิอิสรา
 ไห้อยู่ที่ปรีเปรมกระเสมสุข

ณมัสการประสารหักแล้วอธิธาน
 แล้วกราบกรานนพบาทพระสาศคา
 ต่างประทีบทพเทียนอรุณเลขา
 กับพระสรงมทรังสีลายเลิศไกรย
 พระบารมีมีนบีสื่อสรงไข
 นามโคชื่อองคทรงยาน
 บาพุทธมธิบสีไม่เปียนณูดาน
 จะชนสัตว์ไปนิการให้พนไก
 พระคุณมีเลิศเหล่าไมรำไค
 จดจะเรี่ยเคินไควัทนา
 องคกระสัตว์ที่บารุงพระสาศหนา
 แผพระเคชเคชานั้นทั่วไป
 แสนสนุกภาเลื่องกระเคื่องไว้

พระคุณเหล่าเลิศลบลภไกร
 คำบริบริบับคนสิ้นทงสาม
 จงสุดบริบริบศพชมาน
 ไหวสรงสรอกลบศรมะนุษษา
 แลวมันุเพียนภาวนารักษาธรรม
 ขาา ผู้สหนองชงงตรองตรี
 คำบริบริบในรศพชมาน
 ความอรณีนทานตรีศเทศนา
 ให้สผู้สูกขทับโลกเป็นโลกอุคร
 แมนผู้ใด ๆ สดับแลบริบศ
 ประเสีรลศุทในพระพุทธรบชษา

ให้สผู้ครได้ทรางโพชธิสมภาร
 ขอกลาวความตามพระพุทธรบันหาร
 เป็นคำหวนกลาวกลอนสุนทรธรรม
 ไหม้นปลงพระอนัศตาทุกคินคำ
 จะไค่นำสตัวไปสูสูกขตัวรอาญ ๆ
 ชื่อขุนข่านิข่านานุกลอนสุรธรวาน
 ณะบัตสการแลวจิงกลาวเป็นการกลอน
 พระภรรรนาโปรกฎปรานประทานสร
 ตามพระภอรของพระพุทธรีกา
 มั่นก่านคใจตขออลึกษา
 คงจะภาให้ไคภพจบนิภา

(“ปรมัตถ์คำกลอน” สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 1-3)

มีข้อนำสังเกตุว่าวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัย
 รัชกาลที่ 3 ซึ่งมีการกล่าวไหว้ครูทั้ง 2 เรื่องนี้ น่าจะเป็นเพราะสาเหตุ 2
 ประการ คือ เป็นธรรมเนียมนิยมในการแต่งเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ผู้แต่ง
 ประการหนึ่ง และเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาคำสอนให้แลศูกคี่ลสิทธิ่นาเชื่อฟัง
 ควรแก่การประพฤติปฏิบัติตามอีกประการหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การขึ้นต้นด้วยการ
 กล่าวไหว้ครูหรือบทพระนามพจน์ที่มีปรากฏเพียง 2 เรื่อง จากจำนวนวรรณกรรม
 คำสอนประเภทกลอนเพลงยาวทั้งหมด 8 เรื่องเช่นนี้ ก็สะท้อนให้เห็นว่าการแต่ง
 วรรณกรรมที่มีลักษณะการขึ้นต้นเป็นแบบพิธีกรรมอย่างเคร่งครัดเช่นที่กล่าวมานี้
 เริ่มคลี่คลายลงมาเป็นแบบสามัญมากขึ้น จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงเนื้อความที่
 เป็นการไหว้ครูหรือบทพระนามพจน์ทุกเรื่องแต่อย่างใด

3.2.1.1.3 กล่าวความในใจ

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีการ
 ขึ้นต้นด้วยการกล่าวความในใจของผู้แต่งมีเพียง 1 เรื่อง คือ เพลงยาวถวายโอวาท
 เรื่องเพลงยาวถวายโอวาทมีลักษณะเป็นจดหมายส่วนตัวโดยใช้เพลงยาว
 เป็นสื่อ เชื่อว่าเรื่องนี้สุนทรภู่แต่งถวายเจ้าฟ้ากลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว ผู้เป็นศิษย์และ

เป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ 3 ในเนื้อความที่กล่าวขึ้นต้นนี้ สุนทรภู่ได้ขอ
ประทานโทษที่แต่งเรื่องนี้ขึ้น เพราะกำลังจะจากไปอยู่ที่อื่น ด้วยความระลึกใน
พระกรุณาธิคุณของเจ้าฟ้าทั้ง 2 ที่เสด็จมาเยี่ยมถึงในกุฎี จึงได้เขียนเพลงยาว
ถวายโอวาทนี้ขึ้น โดยขอให้ทั้ง 2 พระองค์มีความสุขความเจริญ ออย่ามีโรคภัย
หรือความเศร้ามากรำกราย ถ้าหากผู้แต่งไม่กลัวพระราชอาญาแล้ว ก็จะไม่แบก
ทั้ง 2 พระองค์เที่ยวชมธรรมชาติต่าง ๆ ก่อนที่จะอำลาจากไป หากผู้แต่งไม่
ถึงแก่กรรมเสียก่อนก็จะกลับมาถวายบังคมทุกปี แม้นทั้ง 2 พระองค์ต้องเสด็จไป
ทำศึกก็จะขออาสาสู้จนตัวตายด้วยความภักดี ท้ายที่สุดขอให้ทั้ง 2 พระองค์ทรง
มีความสุข มีพระชนมายุเป็นนาน มีความสามัคคีและสืบราชวงศ์ต่อไป ดังที่กล่าว
ไว้ในคำกลอนว่า

จึงเขียนความตามใจอาลัยลาน
ควยขอบคุณพลุกระหม่อมถนอมรัก
เสด็จมาปราศรัยถึงในกุฎี
ทั้งการอุทิศสุนทรฯ การวะ
ขอพึ่งบุญมุลิกาผู้ละออง
ควยเคียวนี้มีใครองละอองบาท
ต่อถึงพระวะษาอื่นจักคืนมา
อวยารุโรคุโศกเศร้าเหมือนเขาอื่น
มธุรสชดชอยไพพลอยเพลีนุ
ไหนจะคิดพิศวงถึงองค์ใหญ่
มิเจียมตัวกลัวพระราชอาญา
พาเที่ยวชมยุมนามหาสมุทร
คอรอรอนอนอนอับพยับดง
แต่ครั้งนี้วิบากจากพระบาท
มิสูญดับดับจิตชีวิตยัง
แมนไปทัฬหีจับศึกก็นิมมาค
สู้อาสากวาจะตายวายชีวี
ขอลองสองพระองค์คำรกรักษ์
ไพบี้นเหมือนเพื่อนดวงพระสุริยัน

ควรมีควรจวนจะพรากจากสถาน
ขอประทานโทษอาชญา
เหมือนผู้พิศนพินนา เป็นราศี
คงวาริรชามอาบละออง
ถวายพระวรวงศ์จ้านงสนอง
พระหนอสองสรียวงศ์ทรงศักดิ์ดา
จะนิราศแรมไปไพร่พฤษษา
พระยอดฟ้าสององค์จงเจริญ
พระยศเป็นยอดมนุษย์สุดสรร เสริญ
จะต้องเห็นห่างเหินทุกเวลา
ทั้งอาลัยองค์น้อยละหอยหา
จะโลบมาแบกวางขวางละองค์
เมืองมุนษย์นงไม้ไพร่ระหง
จึงจะส่งเสด็จให้เขาในวัง
ใจจะขาดคิดหมายไม่วายหวัง
จะเวียนบังคมบาทไมขาดปี
จู่รอนบาทมงกษบทุศรี
ควยภักดีใจจริงทุกสิ่งอัน
ช่วยนุชชักรับขอมกระหม่อมฉัน
เป็นคืนวันเที่ยงธรรมไม่ลำเอียง ฯ

(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 509-510)

การขึ้นต้นของวรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้ เป็นการขึ้นต้นที่มีลักษณะเฉพาะของตัวเอง เพราะเป็นการคร่ำครวญอาลัยอาวรณ์ของกวีที่มีต่อผู้รับจดหมาย เป็นการส่วนตัว ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องที่กวีต้องการจะถวายเป็นโอวาทหรือคำสอน เป็นการส่วนตัวแก่เจ้าฟ้าทั้ง 2 พระองค์ ในฐานะที่เจ้าฟ้าทั้ง 2 เคยเป็นศิษย์ของผู้แต่งมาก่อน

3.2.1.2 ขึ้นต้นด้วยเนื้อหาคำสอน

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ขึ้นต้นด้วยเนื้อหาคำสอนมี 2 เรื่อง คือ เพลงยาวเจ้าพระ และ ให้อวาท

เรื่องเพลงยาวเจ้าพระ มีลักษณะการแต่งพิเศษกว่าเรื่องอื่น คือ แต่งเป็นตอนสั้น ๆ โดยมีผู้แต่งหลายคนแต่งโต้ตอบกัน ส่วนที่เป็นคำสอนมี 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ตอนที่ 11 และตอนที่ 14 ส่วนเรื่องให้อวาท เป็นวรรณกรรมคำสอนที่แต่งคิดต่อกันไปตลอดเรื่อง เช่นเดียวกับวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่องอื่น ๆ แต่ขึ้นต้นด้วยเนื้อหาคำสอน โดยไม่มีการอารัมภบท

เท่าที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 มีการขึ้นต้นเรื่อง 2 แบบด้วยกัน คือ ขึ้นต้นด้วยอารัมภบท และขึ้นต้นด้วยเนื้อหาคำสอนที่มีมากที่สุดคือขึ้นต้นด้วยอารัมภบท ซึ่งมี 3 แบบคือ บอกระวัติของเรื่อง กล่าวไหว้ครูและบอกระวัติของเรื่อง และกล่าวแสดงความในใจ ที่มีมากที่สุดคือบอกระวัติของเรื่อง มี 3 เรื่องคือ โอวาทกระษัตริย์ ทศตะสอนบุตร และสุภาวศิวศรญาณ รองลงมาคือกล่าวไหว้ครูและบอกระวัติของเรื่อง มี 2 เรื่องคือ สุภาวศิวศรญาณ และปรมัตถ์คำกลอน ส่วนกล่าวแสดงความในใจมีน้อยที่สุดเพียง 1 เรื่องคือ เพลงยาวถวายเป็นโอวาท การขึ้นต้นด้วยอารัมภบทนี้มีประโยชน์ในการปูพื้นฐานของเรื่องให้แก่ผู้อ่านได้รับทราบ ส่วนการขึ้นต้นด้วยเนื้อหาทำให้เรื่องเข้าสู่คำสอนได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

3.2.2 กลวิธีการดำเนินเรื่อง*

กลวิธีการดำเนินเรื่องของวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ผู้วิจัยสำรวจพบว่ามียุ 3 วิธี คือ

3.2.2.1 โดยวิธีใช้ความเรียงแบบเทศนาโวหาร

3.2.2.2 โดยวิธีใช้รูปแบบจดหมาย

3.2.2.3 โดยวิธีเล่านิทาน

3.2.2.1 โดยวิธีใช้ความเรียงแบบเทศนาโวหาร

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ส่วนใหญ่ใช้วิธีการดำเนินเรื่องแบบความเรียงทำนองเทศนาโวหาร เป็นการสั่งสอนโดยตรง ตั้งแต่ต้นจนจบ ลักษณะการแต่งเช่นนี้มีอยู่ 5 เรื่อง คือ สุภาษิตสอนชายหญิง ปรมัตถ์คำกลอน ให้โอวาท โอวาทกระสัตรี และสุภาษิตอศิรญาวม เช่นเรื่อง โอวาทกระสัตรี สอนผู้หญิงเกี่ยวกับการปรนนิบัติสามีในเรื่องการกินและการนอน การปฏิบัติต่อสามีตามลักษณะภรรยาที่ดี และการละเว้นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติต่อสามี เป็นต้น

การใช้วิธีความเรียงแบบเทศนาโวหารในการแต่งวรรณกรรมคำสอนนับว่าเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการสั่งสอนโดยตรงอยู่แล้ว ทำให้เนื้อเรื่องมีลักษณะจริงจังน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

3.2.2.2 โดยวิธีใช้รูปแบบจดหมาย

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีลักษณะการดำเนินเรื่องโดยใช้รูปแบบของจดหมายมี 2 เรื่อง คือ เพลงยาวถวายโอวาท และเพลงยาวเจ้าพระ เพลงยาวถวายโอวาทมีลักษณะเป็นจดหมายส่วนตัว

* การดำเนินเรื่อง คือ การที่ผู้เขียนเสนอเรื่องราวของวรรณกรรมให้ผู้อ่านติดตามตั้งแต่ต้นจนจบ โดยใช้วิธีการที่ทำให้น่าสนใจในลักษณะต่าง ๆ กัน.

แสดงความรู้สึกอาลัยอาวรณ์ที่จะต้องลาจากศิษย์ และกล่าวฝากคำสอนศิษย์ ส่วนเรื่องเพลงยาวเจ้าพระ แดงเป็นตอนสั้น ๆ 14 ตอน มีเนื้อความโต้ตอบกันระหว่างเจ้านาย 3 พระองค์ที่ทรงผนวชอยู่และสามัญชนอีก 1 คน แต่ตอนที่มีเนื้อหาคำสอนมี 3 ตอน คือ ตอนที่ 1, 11 และ 14 การดำเนินเรื่องโดยใช้รูปแบบจดหมายเช่นนี้มีข้อดีตรงที่ทำให้ผู้อ่านไม่รู้ตัวว่าถูกสอนโดยตรง

3.2.2.3 โดยวิธีเล่านิทาน

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีการดำเนินเรื่องโดยใช้วิธีเล่านิทานมีเพียง 1 เรื่อง คือ ทศตะสอนบุตร ซึ่งผู้แต่งกล่าวไว้ในตอนต้นเรื่องว่า

ขอแจ้งเรื่องเบื้องโบราณนิทานหลัง
ตามกำลังกล่าวกลอนไว้สอนใจ

โดยคดีที่ได้ตรับสดับฟัง
(จันทน์, ใน ประชุมสุภามิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 151)

เรื่องทศตะสอนบุตรนี้ กล่าวถึงชายคนหนึ่งชื่อทศตะ มีฐานะยากจนและมีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน ทามาหากินไม่ได้ ทศตะมีภรรยา 1 คนและมีบุตร 2 คน คนโตเป็นชายอายุ 9 ปี คนที่ 2 เป็นหญิงอายุ 7 ปี วันหนึ่ง 2 สามีภรรยานอนปริกษากันถึงความทุกข์ยาก 2 พี่น้องไต่ย็นก็คิดจะแทนคุณ โดยให้บิดาพาตนไปขายเพื่อแลกทรัพย์มาเลี้ยงชีวิต ตอนแรกทศตะไม่ยอมพาไป เพราะไม่อยากให้บุตรเป็นทาส กลัวจะได้รับความลำบาก แต่ทนคำอ้อนวอนของบุตรไม่ได้ จึงพาไปขายกับเศรษฐีคนหนึ่ง ก่อนไปทศตะได้สอนหลักปฏิบัติตนของทาสให้แก่บุตรชาย ฝ่ายมารคาก็สอนบุตรสาว จากนั้นทศตะจึงได้พาบุตรทั้ง 2 มาขายเป็นทาสอยู่กับเศรษฐี บุตรทั้ง 2 ของทศตะเป็นทาสที่ดี ทำให้เศรษฐีรักใคร่เสมือนบุตร จึงหวังจะให้สืบสกุลต่อไป ต่อมาเศรษฐีเจ็บหนัก ก่อนตายได้เรียกบุตรทั้ง 2 ของทศตะมาสั่งเสียและยกทรัพย์สมบัติให้ หลังจากนั้นบุตรทั้ง 2 ของทศตะก็จัดงานศพให้เศรษฐีอย่างสมเกียรติ และปกครองบริวารรวมทั้งทรัพย์สมบัติด้วยดี ท้ายที่สุดได้กลับไปรับบิดามารคามาอยู่ด้วยกัน จนสิ้นอายุขัยไปสู่สวรรค์

การดำเนินเรื่องโดยใช้รูปแบบของนิทานเช่นเรื่องทุกตะสอนบุตรนี้ ทำให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินและคติสอนใจไปในคราวเดียวกัน รวมทั้งสามารถจดจำนิทานไปเล่าสืบทอดกันเป็นอุทาหรณ์ได้ดี

เท่าที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 มีกลวิธีการดำเนินเรื่องอยู่ 3 วิธีด้วยกัน แต่ละวิธีต่างก็มีข้อดีแตกต่างกันไป กล่าวคือ วิธีแรกใช้ความเรียงแบบเทศนาโวหาร ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้มากที่สุดในการแต่งวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยนี้ เป็นวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของวรรณกรรมคำสอนที่มีจุดมุ่งหมายต้องการสั่งสอนโดยตรง และยังทำให้เนื้อเรื่องมีลักษณะจริงจังน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น วิธีที่ 2 ใช้รูปแบบจดหมายทำให้ผู้อ่านไม่รู้ตัวว่าถูกสอนโดยตรง และวิธีที่ 3 ใช้การเล่านิทานซึ่งเป็นวิธีที่ใช้น้อยที่สุดในการดำเนินเรื่องของวรรณกรรมคำสอนสมัยนี้ แต่วิธีนี้ก็ทำให้เรื่องน่าอ่าน เพราะผู้อ่านได้รับทั้งความเพลิดเพลินและคติสอนใจในคราวเดียวกัน

3.2.3 กลวิธีการลงท้ายเรื่อง

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 จำนวน 8 เรื่อง มีการลงท้ายเรื่องต่อจากส่วนที่เป็นเนื้อหาคำสอน 7 เรื่อง* (ยกเว้นเรื่องเพลงยาวเจ้าพระไม่มีการลงท้ายเรื่อง ทั้งนี้เพราะมีลักษณะการแต่งแตกต่างจากเรื่องอื่น ๆ คือแต่งเป็นตอนสั้น ๆ 3 ตอน ไม่ได้แต่งเป็นเนื้อความเดียวกันตลอดเรื่อง) ในส่วนที่เป็นการลงท้ายเรื่องนี้ ผู้วิจัยสำรวจพบว่า มีเนื้อหาแบ่งได้เป็น 5 หัวข้อ คือ

* ใต้แก่เรื่อง เพลงยาวถวายโอวาท สุภาษิตสอนชายหญิง ปรมัตถ์คำกลอนให้โอวาท โอวาทกระษัตริ์ ทุกตะสอนบุตร และ สุภาษิตอศิรญาณ.

- 3.2.3.1 กล่าวสอนย่ำ
- 3.2.3.2 กล่าวสอนย่ำ และบอกประวัติของเรื่อง
- 3.2.3.3 กล่าวสอนย่ำ บอกประวัติของเรื่องและกล่าว
แสดงความในใจของผู้แต่ง
- 3.2.3.4 กล่าวสอนย่ำ และกล่าวแสดงความในใจของ
ผู้แต่ง
- 3.2.3.5 บอกประวัติของเรื่อง และกล่าวแสดงความในใจ
ของผู้แต่ง

3.2.3.1 กล่าวสอนย่ำ

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ลงท้าย
เรื่องด้วยการกล่าวสอนย่ำ มี 1 เรื่องคือ สุภามิตติศรญาณ

สุภามิตติศรญาณลงท้ายเรื่องสั้น ๆ เพียง 2 บท สอนย่ำให้คนทั่วไป
ทำความดี ดังคำประพันธ์ว่า

คืนและวันพลันดับก็ดับลวง	ท่านทั้งปวงจงอุทิศสำหรับทุกศุล
พลันชีวิตคิดถึงรู้ว่าพึ่งตน	อายุคนนั้นไม่ยืนถึงหมื่นปี
อันความมรณาถนหนาสาส์น	แต่พระศรีสวรินทร์เป็นองค์พระชินศรี
แสนประเสริฐเลิศภพจขชาติ	ยังจรดีเขาสุณิพพานเอ๋ย ฯ

(หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภามิตติ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

2508 : 96)

การกล่าวสอนย่ำเช่นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเหมาะสมกับเรื่องที่เป็นวรรณกรรม
คำสอน เพราะวรรณกรรมคำสอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนโดยตรง การกล่าว
สอนย่ำจึงทำให้เนื้อหาคำสอนหนักแน่นขึ้น อีกทั้งเป็นการย้ำเตือนให้ผู้อ่านคิดทบทวน
และตระหนักถึงคุณค่าของคำสอนยิ่งขึ้น

3.2.3.2 กล่าวสอนย่ำ และบอกประวัติของเรื่อง

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ลงท้ายเรื่อง
ด้วยการกล่าวสอนย่ำ และบอกประวัติของเรื่อง มี 1 เรื่องคือ โอวาทกระสัตรี

โอวาทกระสือรีดงท่ายเรื่องกล่าวสอนย่าให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสอน เพื่อจะได้เกิดศรีเมงคลกับตนเอง เช่น มียศศักดิ์ ทรัพย์ บริวาร อีกทั้งยังเป็นที่รักของสามีไม่เสื่อมคลาย นอกจากนี้ยังบอกประวัติของเรื่องเกี่ยวกับวันเวลาที่แต่งเรื่องนี้จบ ดังคำประพันธ์ว่า

ขอคารบจบจำที่คำแต่ง	บอกให้แจ้งความจริงทุกสิ่งสรรพ
กาพย์กษัตริย์เป็นศรีจันทร์	ที่สำคัญมาฆมาศไมคลาคลา
จุลศักราชพันสองร้อยหก	ปีมะโรงณศกสังขุษา
พอสำเร็จเสร็จคำที่รำมา	ขอให้อาพรคำที่รำเอาเยย ฯ

(ประชุมสุภานิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 487)

การลงท่ายเรื่องด้วยการกล่าวสอนย่า และบอกประวัติของเรื่อง นอกจากจะทำให้เนื้อหาคำสอนหนักแน่นขึ้น และเป็นการย้ำเตือนให้ผู้อ่านนึกถึงคำสอนแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเรื่องที่อ่านด้วย

3.2.3.3 กล่าวสอนย่า บอกประวัติของเรื่อง และกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ลงท่ายเรื่องด้วยการกล่าวสอนย่า บอกประวัติของเรื่อง และกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง มี 3 เรื่อง คือ ปรมัตถ์คำกลอน ให้โอวาท และทศตะสอนบุตร

แต่ละเรื่องนอกจากกล่าวสอนย่าให้ทำความดีละเว้นความชั่วแล้ว ก็มีรายละเอียดในการบอกประวัติของเรื่อง และกล่าวแสดงความในใจต่างกันอยู่บ้าง ดังเช่นเรื่องปรมัตถ์คำกลอน บอกประวัติของเรื่องโดยการบอกเวลาที่แต่งจบและกล่าวแสดงความในใจโดยการขอพรให้ผู้แต่งเองมีความสุข เรื่องให้โอวาทบอกประวัติของเรื่องโดยการบอกเวลาที่แต่งจบ ลักษณะคำประพันธ์ จำนวนคำประพันธ์ นามผู้แต่ง และที่มาของคำสอน และกล่าวแสดงความในใจโดยการถ่อมตนว่าถ้างานของตนไม่ดี ก็ขอเชิญปราชญ์หรือกวีแก้ไขได้ ส่วนเรื่องทศตะสอนบุตรบอกประวัติของเรื่องโดยการบอกเวลาที่แต่งจบ ชื่อวรรณกรรม บุคคลที่ถือการสอน ลักษณะ

คำประพันธ์ และนามผู้แต่ง และกล่าวแสดงความในใจโดยการถ่อมตนเช่นเดียวกับเรื่องให้โอวาท นอกจากนี้ยังขอฝากสารหรือวรรณกรรมที่แต่งนี้ไว้กับเทวดา และขอให้คงอยู่คู่โลก ดังปรากฏในคำประพันธ์เรื่องทุกตะสอนบุตรนี้ว่า

วันจันทร์สามคำไขว้	ศุกร บัณษ
เดือนสิบเสร็จแดงสักขณ์	ถีนวน
ในปีชื่อสุนัข	โทศกุ
ศักราชพันสองร้อย	เศษควยสิบสอง ฯ
ทุกตะสอนบุตรชา	กิดกลอน
เป็นสุภามิตสอน	สืบไว
คจรัตนอาภรณ์	ไพโรจน์
แม่ทาสคนใดไค	ตั้งนี้ควรสงวน ฯ
ตัวเราเกลากลาวเกลี้ยง	กลอนสุธาร
เพียรแต่งตามโหวหาร	แห่งร
ยังหนุ่มทอนชำนานู	ในเลิศ
เชิญกวีวานู	เก็บแกมคองเฉลิม ฯ
แสคองนามจันทนผู้	มจุงเขียน
แรกกรนพิงริเรียน	เริ่มร
นิคชอบชวยตีเตียน	เต็มตอ
โทเอกทัมพหาคุ	ซัดของงงฉงน ฯ
สารนี้ขอฝากไท	เพวัญ
แม่บาตรสูญสุริยจันทร์	แจ่มฟ้า
สูญอากาศสักกัณฑ์	แผนโลก
สูญพระเมรุหลักหลา	จึงสิ้นสารสูญ ฯ

(จันทน, ใน ประชุมสุภามิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 174-175)

การลงท้ายเรื่องที่เพิ่มเข้ามา โดยการกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่งอันได้แก่ การถ่อมตน และการฝากสารไว้ให้คงอยู่คู่โลกนี้ นับเป็นการแต่งตามแบบธรรมเนียมนิยมอย่างหนึ่งของวรรณกรรมไทย แสดงถึงความนอบน้อมของผู้แต่ง และความภาคภูมิใจที่มีต่อผลงานของตนเอง ทำให้ผู้อ่านรับทราบถึงคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ

3.2.3.4 กล่าวสอนย่า และกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง

เพลงยาวถวายโอวาท แม้จะเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ลงท้ายเรื่องด้วยการกล่าวสอนย่า และกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง เช่นเดียวกับที่มีปรากฏในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่องอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่ก็มีลักษณะพิเศษกว่าตรงที่เนื้อความการลงท้ายเป็นเรื่องส่วนตัวมากกว่า

เพลงยาวถวายโอวาทสอนย่าให้เจ้านายทั้ง 2 พระองค์ปฏิบัติตามคำสอนรักษาศักดิ์ อยุ่ยากคนชั่ว และกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่งโดยการคร่ำครวญถึงความหลังที่เจ้านายทั้ง 2 พระองค์ได้เคยสนับสุนนเกื้อกูลตนมา คราวนี้ผู้แต่งขอลาเจ้านายทั้ง 2 พระองค์ไปอยู่ที่อื่น จึงขอฝากคำสอนไว้ ผู้แต่งขอให้เจ้านายทั้ง 2 พระองค์อย่าได้โกรธที่ตนถวายคำสอน ในตอนท้ายสุดได้ถวายพระพรแด่เจ้าฟ้าทั้ง 4 (ไค้แก่ เจ้าฟ้ากุณฑล เจ้าฟ้าอาภรณ์ เจ้าฟ้ากลาง และเจ้าฟ้าปิ๋ว) ให้ทรงมีพระชนมายุยืน ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ซึ่งทูลความตามชื่ออย่าถือโทษ	ถ้ากริ้วโกรธตรัสตามสูงสัย
ควยวันออกนอกพรรษาขอลาไป	เหลืออาลัยทูลกระหม่อมในทรอมทรวง
เคยฉันทองสองพระองค์สงถวาย	มิไค้วายเวรหนาทานชาหลวง
จะแลลดับดับเหมือนคังเคื้อนควง	ที่แลดวงลับฟ้าสุธาธาร
.....
..... ฯลฯ

(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 516)

การลงท้ายเรื่องของเพลงยาวถวายโอวาท ด้วยการกล่าวสอนย่าและแสดงความในใจของผู้แต่งเป็นการส่วนตัวเช่นนี้ มีความเหมาะสมสอดคล้องกับเรื่อง เพราะเพลงยาวถวายโอวาทเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีลักษณะการแต่งเป็นทำนองจดหมายส่วนตัว การลงท้ายเรื่องเช่นนี้จึงกลมกลืนกับเนื้อหาคำสอนเป็นอย่างดี

3.2.3.5 บอกประวัติของเรื่อง และกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ลงท้ายเรื่องด้วยการบอกประวัติของเรื่อง และกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง มี 1 เรื่อง คือ สุภาพิตสอนชายหญิง

สุภาพิตสอนชายหญิง บอกประวัติของเรื่องโดยการบอกนามผู้แต่ง วันเวลาที่แต่งจบ และที่มาของคำสอน และกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่งโดยการขอพรให้คนมีสติปัญญาดี จ้าพระไตรปิฎกไค้แม่นยำ ขอให้ไค้พบพระศรีอารีย นอกจากนี้ยังแสดงความถ่อมตนว่าผู้แต่งยังไม่ชำนาญ หากผิดพลาดไปก็ขอให้ปราษฎ์หรือผู้ช่วยแก้ไขด้วย ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

กล่าวไว้เป็นใจความตามสังเขป	แนะนำเทศน์มพพบันหาร
ขอให้เพนนี้ไสปีจใจไปชานาน	กวาจะถึงชริงนิทานคังใจปลง
ขอสติปัญญาอาตมาอยู่ยารูชาก	ให้ฉลาดทุกล้ำนามประสงค
พระไตรปิฎกทั้งสามให้จำทรง	คัจมีคชิตลงในสี่ลา
อยู่ยารูหลงคังตั้งอยู่เป็นนิจ	ให้สุจะริศค่อขอศึกษา
เมื่อพระเมตไตรทหารโคตรชในโลกา	กายภาคนาขอให้ประสพภพพระองค์
แล้วให้มีศัทธาอันกล้าหาร	กระทำการสุจริตจิตรประสงค
บรรพชารักษาชริงศีลทรง	โดยประสงคจงล้ำเลิศทุกประการ
อาตมาผู้แต่งแสดงนั้น	นามสุวรรณรินสนองสาร
สำนักจันอารามไชรไมชำนาร	แมนนิคปลั่งในสถานเนือความไค
ทหารเมธามูปราชนลาครู	ขอเป็นครูถึงภักถอยาผดักไส
ช่วยแต่งแถมแซมกลอนที่สอนใจ	เอาไว้ให้เป็นฉบับล้ำคับความ
เมื่อศักราชล่วงไปไค้สองพัน	กับเสณนั้นสามร้อยเจ็ดสิบสาม
ในรัชชวคโทศกไค้ยกความ	พุดสิบสามชีนเทือนสิบล้ำเรีจเออย

("สุภาพิตสอนชายหญิง" สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอด : 1 : 32)

กลวิธีการลงท้ายเรื่องของสุภาพิตสอนชายหญิงเช่นนี้ จึงทำให้ผู้อ่านมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเรื่องไค้ดียิ่งขึ้น และยังไค้ทราบความในใจที่ผู้แต่งปรารถนาอีกด้วย

เท่าที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาว สมัยรัชกาลที่ 3 มีกลวิธีการลงท้ายเรื่องอยู่ 5 วิธี คือ วิธีแรก กล่าวสอนย่ำ วิธีที่ 2 กล่าวสอนย่ำและบอกประวัติของเรื่อง วิธีที่ 3 กล่าวสอนย่ำ บอกประวัติของเรื่อง และกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง วิธีที่ 4 กล่าวสอนย่ำและกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง และวิธีที่ 5 บอกประวัติของเรื่องและกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง วิธีที่ไ้มากที่สุดคือ วิธีที่ 3 กล่าวสอนย่ำ บอกประวัติของเรื่อง และกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง กลวิธีการลงท้ายเรื่องเหล่านี้ ทำใ้ผู้อ่านมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเรื่องที่อ่าน ทราบถึงความในใจของผู้แต่ง และตระหนักถึงคุณค่าของคำสอนได้เป็นอย่างดี

3.2.4 กลวิธีการสอน

ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 มีกลวิธีการสอนอยู่ 4 วิธี คือ

- 3.2.4.1 สอนแบบตรงไปตรงมา
- 3.2.4.2 สอนโดยอ้างว่าเป็นคำสอนที่มีมาแต่โบราณ
- 3.2.4.3 สอนโดยวิธีเปรียบเทียบ
- 3.2.4.4 สอนโดยวิธีบอกผลของการกระทำ

3.2.4.1 สอนแบบตรงไปตรงมา

เป็นวิธีสอนผู้อ่านโดยตรง ให้ทำในสิ่งที่ถูกที่ควร และห้ามไม่ให้ทำในสิ่งที่ผิดหรือไม่ถูกต้อง ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องโอวาทกระสัตรีว่า

จะปรนนิบัติสามีเป็นที่รัก	สามีรักก็โดยเที่ยงไม่เคียดสา
มิให้เคืองชื่นชดเรื่องอัธยา	ถึงเพลายามนอนนอนเอาใจ
กรบาทบาทสามีเป็นที่ยิง	สรรพสิ่งที่ชอบประกอบให้
ตื่นนอนนอนหลังระวังระไว	ตักน้ำไวคอยทาซึ่งสามี

(ประชุมสุภาพนิพนธ์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 468)

และเพื่อเน้นคำสอนนั้นให้หนักแน่นยิ่งขึ้น ก็จะใช้คำว่า "จง" เน้นให้กระทำดี และใช้คำว่า "อย่า" ห้ามมิให้กระทำสิ่งที่ไม่ดี ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่อง ให้อิวาทว่า

เป็นข้าบาทราชกิจจพิณจัญ	จงตั้งใจภักดีที่แก่นสาร
อยู่ในภูมิภักษาศระลาการ	จงพิจารณาอัครดีทั้งสี่มี
อย่าฉันทาเหนงแห่นาจำเลยใจหทัย	ตัดสินโทษตามไถโยธาไสศรี
ปัญญาหยั่งคงตราชุกฉวี	ตั้งชันตีศัตโโทษยาโกรธา

(“ให้อิวาท” สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอด : 2 : 7)

การสอนวิธีนี้เป็นการสอนที่ใช้กันเป็นส่วนมากในวรรณกรรมคำสอน ทำให้เข้าใจเนื้อหาคำสอนได้ง่าย เพราะเป็นการสอนโดยตรงตามลักษณะของ วรรณกรรมคำสอน แต่ถ้าใช้วิธีนี้ตลอดไปก็จะทำให้เรื่องไม่น่าอ่านเท่าที่ควร ดังนั้นวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงมีการสอน วิธีอื่น ๆ ประกอบกัน

3.2.4.2 สอนโดยอ้างว่าเป็นคำสอนที่มีมาแต่โบราณ

คำสอนที่มีมาแต่โบราณที่กล่าวอ้างถึงในวรรณกรรมคำสอนประเภท กลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ได้แก่

3.2.4.2.1 อ้างคำสอนของพระพุทธเจ้า

3.2.4.2.2 อ้างคัมภีร์พระพุทธศาสนา

3.2.4.2.3 อ้างคำโบราณ

3.2.4.2.1 อ้างคำสอนของพระพุทธเจ้า

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่อ้างว่าเป็นคำสอน ของพระพุทธเจ้ามีปรากฏอยู่ 4 เรื่อง ได้แก่ สุภามิตสอนชายหญิง ปรมัตถ์คำกลอน ให้อิวาท และอิ้วาทกระสัตรี ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องให้อิวาทว่า

หนึ่งมฤดาทณฐิเป็นที่สาม	นิพนธ์ตามคำพุทธบริหาร
ว่าเป็นมหันต์โทษอันสาธารณ์	บุพพจารีย์แจจแจงแจ้งคดี

(“ให้อิวาท” สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอด : 1 : 14-15)

3.2.4.2.2 อ้างคัมภีร์พระพุทธศาสนา คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวอ้างถึงได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์พระมาลัย ดังปรากฏในเรื่องปรมัตถ์ค่างลอนว่า

เหมือนหญิงภาลกลีบกลอนอกใจยั่ว เป็นคนชั่วสาระพัดไม้บ่ตรฐรี
จะว่าภ้อให้เหนความตามขาลี ซึ่งพัรญาสามีแตกอ้อมมา
("ปรมัตถ์ค่างลอน" สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 13)

คำว่า "ขาลี" ที่ปรากฏในที่นี้หมายถึงคัมภีร์พระไตรปิฎก

อีกตัวอย่างหนึ่งที่อ้างคัมภีร์พระมาลัย มีปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ไปขึ้นจิวหนามคมคั่งลมกรษ โดยกำหนดสืบกองคูลีโค
ก็ยอมมีอยู่ในกำภีพระมาลัย โลหิตไหลทรบลิ้นทังอินทรี
("ปรมัตถ์ค่างลอน" สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 15)

3.2.4.2.3 อ้างคำโบราณ วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีการกล่าวอ้างคำโบราณหรืออ้างว่าคำสอนที่ปรากฏอยู่นั้นเป็นของบรรพบุรุษได้ยอมรับสั่งสอนต่อ ๆ กันมาได้แก่ เรื่องเพลงยาวถวายโอวาท โอวาทกระสรีร์ทุกตะสอนบุตรและสุภามิทธิศรญาณ ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องเพลงยาวถวายโอวาทว่า

คำโบราณท่านว่าเหล็กแข็งกระด้าง เอาเงินง้างอ่อนตามความประสงค์
จงทรายไว้ไตละอองทั้งสององค์ อุตสาห์ทรงสืบสร้างทางไมตรี
(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 512)

กลวิธีการสอนโดยอ้างว่าเป็นคำสอนที่มีมาแต่โบราณอันได้แก่ อ้างคำสอนของพระพุทธเจ้า อ้างคัมภีร์พระพุทธศาสนา และอ้างคำโบราณเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านยอมรับคำสอนและนำคำสอนไปประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะคนไทยส่วนใหญ่ยึดมั่นในพุทธศาสนา ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา และบรรพบุรุษอยู่แล้ว นอกจากนี้คำสอนเหล่านี้ก็ตรงกับค่านิยมในสังคมอยู่แล้ว เมื่อคำสอนกล่าวอ้างเช่นนี้ผู้อ่านจึงยอมรับไปปฏิบัติ ไม่ต่อต้านคำสอน และไม่คิดว่ากลัวอวดรู้ สอนผู้อ่าน เนื่องจากการสอนต่อ ๆ กันมา

3.2.4.3 สอนโดยวิธีเปรียบเทียบ

การเปรียบเทียบเป็นวิธีการสอนอย่างหนึ่งที่ช่วยให้สามารถเข้าใจคำสอนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้แต่งใช้กลวิธีดังกล่าว 2 อย่างด้วยกัน คือ

3.2.4.3.1 ใช้ภาพพจน์

3.2.4.3.2 ใช้วิธีสาธก

3.2.4.3.1 ใช้ภาพพจน์ ภาพพจน์คือการใช้

ถ้อยคำให้เกิดภาพขึ้นในใจของผู้อ่าน ภาพพจน์มีหลายวิธี วิธีที่ใช้มากในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 คือ ใช้ภาพพจน์แบบอุปมา เป็นการเปรียบเทียบสิ่งที่ผู้แต่งต้องการจะให้คนอ่านเข้าใจกับสิ่งที่เข้าใจกันคืออยู่แล้ว โดยมีคำเชื่อม เช่น คัง เหมือน คัจ รวากับ เป็นต้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องโอวาทกระสตร์ที่ว่า

ภริยาที่ช้วนนั้นมีสาม
ใจรายุหมายจะชวซึ่งสาม
แตงแตโถมแกลงประโลมให้ผัวหลง
เหมือนพรานเบ็ดลอปดาระอาใจ

พวกหนึ่งนามวัดทาน่าบคสิ
โดยวิธีแยบยลเป็นกุดโน
แต่จิตปลงหมายจะชวให้ตักนัย
เอาเหยื่อห่มเบ็ดไวให้ปลากิน

(ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 471)

3.2.4.3.2 ใช้วิธีสาธก เป็นการยกตัวอย่างเพื่อ

ให้เข้าใจคำสอนได้ชัดเจนยิ่งขึ้นมี 2 อย่างคือ ยกสุภาษิต และยกนิทาน

ยกสุภาษิต สุภาษิตนั้นเป็นคำพูดที่ดี

กล่าวเป็นคติสอนใจ เป็นคำพูดที่บรรพบุรุษใช้สำหรับอบรมสั่งสอนหรือเตือนใจ บุคคลหลานสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน และเป็นที่ยุ่จักหรือเข้าใจกันคืออยู่แล้ว ดังเช่นเรื่องสุภาษิตอิสริยาณ สอนว่า "เดินตามรอยผู้ใหญ่มหาไม่กัค" ดังปรากฏใน

คำประพันธ์ว่า

เดินความรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด ไบ่พุกซัคเขาทำไม่ซัคใจเขา
ใครทำหึงแล้วก็หย่อนผอนลงเอา นักเลงเก่าเขาไม่หาญรายนักเลง
(หม่อมเจ้าอิศรญาณ, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 89)

ยกนิทาน นิทานเป็นเรื่องที่เล่า
สืบทอดกันมา ให้ทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลินและอาจมีคติแทรกอยู่ ทั้งยังเป็นเรื่อง
ที่เข้าใจได้ง่าย วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ที่
ยกนิทานมาเป็นตัวอย่างประกอบในการสอนได้แก่ เรื่องให้โอวาท โอวาทพระสัตรี
สุภาพีศรีอยุธยา และทุกะสอนบุตร ดังตัวอย่างจากเรื่องโอวาทพระสัตรี

โอวาทพระสัตรีมีนิทานประกอบอยู่ 4 เรื่อง ได้แก่ นิทานชาดกเรื่อง
เกี่ยวกับพระโพธิสัตว์และยักษ์นี้ นิทานเรื่องจันทโครพ นิทานเรื่องเกี่ยวกับสุนัขและ
พระฤาษี และนิทานเรื่องโบราณ นิทานที่ยกมาประกอบคำสอนนี้บางเรื่องยก
เหตุการณ์มาเล่าอย่างค่อนข้างละเอียด บางเรื่องยกเพียงข้อคิดสำคัญขึ้นมาเท่านั้น
ดังเช่นเรื่องจันทโครพ ซึ่งเป็นนิทานที่คนส่วนใหญ่รู้จักกันคืออยู่แล้ว เรื่องโอวาท
พระสัตรีก็ยกมาประกอบคำสอนแต่เพียงว่า

เบญจกามความที่วามานหลัง	จุงรอรุ่งถ้าลุ่มหลงคณินุหุย
พึงประศินุยาโคหมินประมาทกาย	ที่เมียรวยยอมท่าลายเขาย่ายี้
เหมือนเรื่องจันทโครพพบโจรป่า	เมียรวยอุบายอุบายแล้วหนี
รักโจรป่าแกลงไพศาซึ่งสามี	เรื่องนี้ควรนำจำใส่ใจ

(ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 473-474)

การสอนโดยวิธียกสุภาษิตและนิทานมาเปรียบเทียบเช่นนี้ ทำให้เนื้อหา
คำสอนเข้าใจง่ายยิ่งขึ้น ชวนอ่าน น่าติดตาม อีกทั้งทำให้เกิดความเพลิดเพลิน
บันเทิงใจ ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับคติธรรม วรรณกรรมคำสอนเรื่องนั้น ๆ จึงไม่มี
ลักษณะเป็นคัมภีร์หรือชวนให้เกิดความน่าเบื่อหน่ายจนเกินไป แม้แก่เด็กก็จะเข้าใจ
คำสอนนั้นได้โดยง่าย

3.2.4.4 สอนโดยวิธีบอกผลของการกระทำ

ค่ายเหตุที่ลักษณะของวรรณกรรมคำสอนโดยทั่วไปนั้น มีจุดประสงค์ เพื่อสอนให้คนทำความดีและละเว้นความชั่ว ดังนั้นเพื่อให้คำสอนนำไปปฏิบัติได้จริง ผู้แต่งจึงได้ชี้ให้เห็นผลของการกระทำไว้ด้วย กล่าวคือ ชี้ให้เห็นผลดีที่จะได้รับจากการปฏิบัติดีตามคำสอน และผลร้ายหรือโทษที่จะได้รับจากการปฏิบัติชั่วหรือไม่ถูกต้อง นั่นคือใครทำความดีย่อมได้รับผลดี ใครทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 แสดงให้เห็นว่าบุคคลหรือสิ่งที่มีบทบาทต่อการกระทำของคนใดคนหนึ่ง คือส่งผลดีเมื่อเราปฏิบัติดี และส่งผลร้ายเมื่อเราปฏิบัติไม่ดีนั้น มี 4 อย่าง คือ บุคคลที่เราปฏิบัติต่อกลุ่มคนในสังคม เทพเทวดา และแรงบุญแรงบาปหรือกรรมของตนเอง

ผลดีและผลร้ายนี้จะส่งผลทั้งในชาติปัจจุบันไปจนกระทั่งเมื่อตายไปแล้วตลอดจนถึงชาติหน้าด้วย เช่น

ผู้ทำความดี แรงบุญจะส่งผลให้ได้รับการกระทำดีตอบจากคนที่เราปฏิบัติดี อีกทั้งคนในสังคม และเทพเจ้า ก็จะพากันสรรเสริญอำนวยการ แม้ตายไปแล้วก็ได้ไปสวรรค์ หากไม่ได้นิพพาน ต้องไปเกิดใหม่ ก็จะเกิดอยู่ในตระกูลที่มีความสุข ในที่สุดก็จะพบพระศรีอาริย์ ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องปรมัตถ์คำกลอนว่า

ถ้าผู้ใดใจ เป็นกุศล
มีบารมีงามชื่นถึงหมื่นพรรณ
ถึงจะเกิดมาเป็นมนุษย์
มีรูปดีศรีเนื้อเป็นเยื่อใย

เมื่อชาติหน้าจะไปอยู่สุขสวรรค์
คงจะสรรเสริญหาพระเมตไตร
ก็มีที่สนเขากะกูลที่เลื่อมใส
ก็ทองในลังคະณะทุกประการ

(“ปรมัตถ์คำกลอน” สมุดไทยชาว อังครไทยเส้นหมึก : 1 : 22)

ส่วนผู้ที่ประพฤตชั่วนั้น แรงบาปจะส่งผลให้ได้รับผลชั่วจากคนที่ปฏิบัติต่อกันในสังคมจะพากันตีฉันทินินทา เทพเจ้าจะสาปแช่ง เมื่อตายไปก็ท้องทกรก แม้ชาติหน้าได้ไปเกิดใหม่ก็ไปเกิดเป็นพวกเดรัจฉาน หรือไปเกิดในตระกูลเลว

พจนทุกขเวทนาด่าง ๆ เป็นต้น

วิธีการสอนโดยบอกผลของการกระทำเช่นนี้ เป็นการโน้มน้าวจิตใจผู้อ่าน ผู้ฟังให้เกิดความรู้สึกอยากจะทำดี เพื่อจะได้รับผลตอบแทนที่ดีเช่นนั้นบ้าง และในขณะที่เดียวกันก็เกิดความรู้สึกเกรงกลัวไม่กล้าที่จะกระทำชั่ว เพราะกลัวผลร้ายที่จะได้รับจากการกระทำนั้น

กลวิธีการสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัย รัชกาลที่ 3 ทั้ง 4 วิธีคือ สอนแบบตรงไปตรงมา สอนโดยอ้างว่าเป็นคำสอนที่มีมาแต่โบราณ สอนโดยวิธีเปรียบเทียบ และสอนโดยวิธีบอกผลของการกระทำ ต่างก็เป็นกลวิธีการสอนที่เสริมคำสอนให้เข้าใจง่าย นำอ่านนำฟัง นำเชื่อถือ และยังเป็นการโน้มน้าวจิตใจผู้อ่านให้ปฏิบัติตามคำสอนนั้น โดยละเว้นความชั่วและกระทำแต่ความดี

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าการที่กวีนำกลอนเพลงยาวมาแต่งเป็นวรรณกรรมคำสอน เพราะกลอนเพลงยาวกำลังเป็นรูปแบบที่นิยมในยุคนั้น นอกจากนี้ลักษณะฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงยาวก็ไม่ยุ่งยากแต่อย่างใด สามารถใช้จำนวนคำได้มาก จึงบรรจุเนื้อหาลงในรูปแบบคำประพันธ์ได้มาก นอกจากนี้การนำเรื่องราวมาแต่งเป็นกลอน ทำให้จดจำได้ง่ายขึ้น เพราะมีการใช้คำคล้องจองกัน

ส่วนคำสอนซึ่งเป็นเนื้อหาที่โดยปกติคนทั่วไปอาจไม่สนใจเท่ากับวรรณกรรมนิทานหรือละครซึ่งให้ความเพลิดเพลินบันเทิงใจ แต่ก็สามารถถ่ายทอดเนื้อหาคำสอนออกมาได้อย่างน่าสนใจ เนื่องจากผู้แต่งมีกลวิธีต่าง ๆ ในการประพันธ์

กลวิธีในการประพันธ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 มี 4 วิธีคือ กลวิธีการขึ้นต้นเรื่อง กลวิธีการดำเนินเรื่อง กลวิธีการลงท้ายเรื่อง และกลวิธีการสอน ในด้านกลวิธีการขึ้นต้นเรื่องมี 2 วิธีคือ การขึ้นต้นด้วยอารัมภบทและการขึ้นต้นด้วยเนื้อหาคำสอน ส่วนมากจะขึ้นต้นด้วยอารัมภบท ได้แก่ การกล่าวไหว้ครู การบอกประวัติของเรื่อง และการกล่าวความในใจ การขึ้นต้น

โดยกรกล่าวให้ครุตามแบบโบราณนั้นมีเพียงส่วนน้อย แต่ก็นับว่าเป็นการแต่งตามแบบธรรมเนียมนิยมเดิม เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ผู้แต่ง และเป็นการสอดคล้องกับเนื้อหาคำสอน ช่วยให้คำสอนแลคฤศกศีลธรรม น่าเชื่อถือ ควบคู่แก่การประพฤติปฏิบัติตาม ส่วนการขึ้นต้นโดยการบอกประวัติของเรื่องเป็นการปูพื้นฐานให้ผู้อ่านทราบประวัติความเป็นมาของเรื่องที่จะอ่าน นอกจากนี้การขึ้นต้นด้วยการกล่าวความในใจ ก็ทำให้ผู้อ่านทราบความในใจของกวีได้ดียิ่งขึ้น กลวิธีการขึ้นต้นเหล่านี้ นับเป็นการเกริ่นให้ผู้อ่านเข้าใจภูมิหลังของวรรณกรรมที่จะอ่านได้ดียิ่งขึ้น

ในด้านกลวิธีการดำเนินเรื่อง มี 3 วิธี คือการใช้ความเรียงแบบเทศนาโวหาร การใช้รูปแบบจดหมาย และการใช้วิธีเล่านิทาน กล่าวคือ การใช้ความเรียงแบบเทศนาโวหารนั้น นับว่าสอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาที่เป็นคำสอนและทำให้เรื่องมีลักษณะจริงจังน่าเชื่อถือ ส่วนการใช้รูปแบบของจดหมายและนิทานในการถ่ายทอดคำสอน ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นกันเองกับผู้อ่าน และผู้อ่านไม่รู้ตัวว่าถูกสอนโดยตรง ทำให้เรื่องน่าอ่าน ได้รับความเพลิดเพลินและคติสอนใจในคราวเดียวกัน

ในด้านกลวิธีการลงท้ายเรื่อง มี 5 วิธีคือ กล่าวสอนย้ำ กล่าวสอนย้ำและบอกประวัติของเรื่อง กล่าวสอนย้ำบอกประวัติของเรื่องและกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง กล่าวสอนย้ำและกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง และบอกประวัติของเรื่องและกล่าวแสดงความในใจของผู้แต่ง วิธีที่ไ้มากที่สุดคือ การกล่าวสอนย้ำ ทำให้คำสอนมีน้ำหนักขึ้น เพราะเป็นการย้ำเตือนให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของคำสอนเพิ่มมากขึ้น วิธีที่ไ้มากที่สุดรองลงมาคือการลงท้ายด้วยการบอกประวัติของวรรณกรรมคำสอนเรื่องดังกล่าว วิธีนี้ช่วยให้ผู้อ่านได้รับความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเรื่องที่ได้อ่านเพิ่มขึ้น การลงท้ายเรื่องด้วยการกล่าวแสดงความในใจ ก็ทำให้ผู้อ่านทราบความในใจของผู้แต่ง ซึ่งอาจจะส่งผลต่อไปให้สามารถเข้าใจเนื้อหาคำสอนได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากกลวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ผู้แต่งวรรณกรรมยังใช้กลวิธีการสอนเข้าไปประกอบเพื่อให้วรรณกรรมคำสอนดูมีน้ำหนัก น่าเชื่อถือ ควรค่าแก่การปฏิบัติตาม กล่าวคือ นอกจากจะสอนแบบตรงไปตรงมา ซึ่งทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหา คำสอนได้ง่ายแล้ว ยังมีการสอนโดยอ้างว่าเป็นคำสอนที่มีมาแต่โบราณ เช่น อ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าบ้าง อ้างว่าเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาบ้าง ตลอดจนอ้างคำโบราณบ้าง การกล่าวอ้างเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านยอมรับได้ง่าย และนำคำสอนดังกล่าวไปประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะคนไทยส่วนใหญ่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา และบรรพบุรุษอยู่แล้ว อีกทั้งคำสอนเหล่านี้ก็ตรงกับค่านิยมในสังคมด้วย เมื่อผู้กล่าวอ้างคำสอนเช่นนี้ ผู้อ่านจึงไม่คิดว่ากลัวอวดรู้จึงไม่ต่อต้านคำสอน และยอมรับคำสอนไปปฏิบัติด้วยดี ส่วนการสอนโดยวิธีเปรียบเทียบ ก็ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาของคำสอนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งยังมีการสอนโดยบอกผลของการกระทำว่า ถ้าทำความดีก็จะได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน นับเป็นการใช้หลักจิตวิทยาเข้าช่วยในการถ่ายทอดเนื้อหาคำสอน เพราะมนุษย์ย่อมปรารถนาสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต

ลักษณะการแต่งวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการใช้รูปแบบกลอนเพลงยาวและการใช้กลวิธีต่าง ๆ ในการประพันธ์ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ ทำให้วรรณกรรมคำสอนซึ่งดูเหมือนจะมีแต่เนื้อหาที่ให้ข้อคิดและคติธรรมในการดำรงชีวิต ไม่เป็นที่น่าเบื่อแก่ผู้อ่าน หากช่วยให้วรรณกรรมคำสอนนั้นน่าอ่านยิ่งขึ้น และผู้วิจัยเห็นว่า ลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดเจนนั่นคือ การดำเนินเรื่องโดยใช้รูปแบบของจดหมายในการถ่ายทอดคำสอน ซึ่งนอกจากจะทำให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินและคติสอนใจในคราวเดียวกัน โดยไม่รู้ตัวว่าถูกสอนโดยตรงแล้ว ยังมีคุณค่าแสดงการเริ่มใช้รูปแบบจดหมายเป็นครั้งแรกในการถ่ายทอดเนื้อหาคำสอน ทั้งนี้เพราะก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 วรรณกรรมคำสอนมักใช้วิธีความเรียงแบบเทศนาโวหาร นอกจากนี้การใช้รูปแบบของจดหมายยังอาจเป็นแนวทางของวรรณกรรมคำสอนที่ใช้รูปแบบของจดหมายสมัยต่อมา ดังจะเห็นได้จากเรื่องจดหมายจางวางหว่า ของ น.ม.ส. และเรื่องพอสอนลูก ของ ทวี บุญเกตุ เป็นต้น